ПОШТАРИНА ПЛАЋЕНА У ГОТОВУ

Милица Дедијер
„СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ" - БЕОГ
И. Бр. 2656

Женски Покрет

ОРГАН АЛИЈАНСЕ ЖЕНСКИХ ПОКРЕТА У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ

УРЕДНИЦИ:
Алојзија Штебн, Београд Млетачка ул. бр. 8 Телефон бр. 26-153.
▼▼
Даринка Стојановић, Београд, Његошева ул. бр. 23. Телефон 25-131.

ВЛАСНИК ЗА А.Ж.П.
Милица Дедијер Београд, Балканска улица број 9.
▼▼

БЕОГРАД
Јануар-фебруар 1937 год.
Г. XVIII Бр. 1-2

АДМИНИСТРАЦИЈА:
Цара Лазара улица бр. 11-I Београд
▼▼

ПРЕТПЛАТА ЗА ГОДИНУ:
Дин. 36.— за Југославију; Дин. 50.— за иностранство или 15.— франака.
▼▼
БРОЈ ПОШТАНСКОГ ЧЕКОВНОГ РАЧУНА 53191 ● ИЗЛАЗИ СВАКОГ 1ѕ У МЕС.

САДРЖАЈ:

Чланци:

Марија Јамбришак	др. Мира Водваршка-Кочонда	2
Састанак Алијансе Женских покрета	др. Мира Водваршка-Кочонда	4
Статут жене		6
Изложба књига југословенских женских писаца у Дубровнику .	Љубица Марковић	16
Дужност интелектуалке у селу и граду	Драгослава Гавровић	21
Интернационална студијска конференција у Цириху		22

Фељтон:

Библиотека Маргарите Диран у Паризу	dr. N. Bessmertny	23
Белешка: Катарина Миловук		24

„Посејте замисао, па ћете пожњети делање, делање води навици, навика карактеру; ако имате карактер, наћи ћете смисао живота".

Алиса Масарик

Marija Jambrišak

(5-IX-1847—23-I-1937)

U momentu kad je iz naše sredine nestalo Marije Jambrišakove treba da u prvom redu nama, a preko nas i svima ženama postane svjesno što su u njoj imale i što su s njom izgubile. Baš mi feministkinje imamo dužnost da u tome času uzdignemo njen lik, jer je ona svojim radom, nas toliko više zadužila što mi težimo za istim ciljevima za koje je ona radila a po tome možemo najispravnije shvatiti u čemu je njena prava veličina, njena prava zasluga.

Još godine 1871 — a mi koje znamo kako su u to doba strahovito jake bile predrasude o ženama u srednjoj Evropi, shvaćamo kako je to davno bilo — na jednoj skupštini hrvatskih učitelja, na kojoj je bilo i Srba iz Srbije i Crne Gore i Slovenaca i Čeha ustaje dvadeset i tri godišnja djevojka da se prvi put u Hrvatskoj založi za ženska prava.

O tome njenom feminističkom nastupu veli Jagoda Truhelka u Spomenici u proslavu 80-godišnjice rođenja Marije Jambrišakove ovo:

»U vrhom punoj dvorani današnje gradske vijećnice nakon iscrpnog dnevnog reda popne se na govorničku tribinu prvi put žena, da javno podigne svoj glas i da pred sakupljene zborioce iznese narodu želje one četice žena, »male ali hrabre« koje su se prve osvijestile, da sačinjavaju dio polovice naroda, pa da pored dužnosti što ih vrše kao i muški im drugovi, ištu i svoja prava. Ko pozna lično Mariju Jambrišak, ko ju je poznavao u njezinoj zreloj mladosti lako će zamisliti i razumjeti dojam, što ga je izvela sa ozbiljne govorničke tribine na nazočne skupštinare mlada djevojka, iz koje je oism neobične *neustrašivosti i odlučnosti* pršao još i sav čar savršene ljepote združene s neodoljivim temperamentom. Čisto je gledala pred sobom i nećete više zaboraviti onu glavu s bujnom podrezanom mrkom kosom, ispod koje se bijelilo umno čelo, u punom cvijetu ženske ljepote plamtjelo lice zagasite i tople puti i gotovo klasičnoga kroja kao iz kamena isklesanog — a sve obasjano očima, krupnim i plamenim, neodoljivim, nadvijenim s dva tanka lučca, s dvje obrvice, »kao pijavice«. Razumjećemo onu grmljavinu pljeska i uzvikivanja: »Živjela«, koja je nekoliko časaka potresla starom dvoranom, da pozdravi prvu ženu, junačku pobornicu i pretstavnicu žena u Hrvatskoj.«

Vrijedno je istaći veli dalje Truhelka: »da je čitavo učiteljstvo taj zahtjev Marije Jambrišakove da učiteljice za jednaki rad treba da dobiju istu plaću, primilo s odobravanjem, a to tim više treba naglasiti i pohvaliti, ako se uzme u obzir da je u Austriji još dugo iza toga muško učiteljstvo vodilo ogorčenu borbu protiv svih ženskih kolega, zbog njihova zahtjeva za posvemašnjim izjednačenjem u plaći i rangu.«

Sigurno je velika zasluga same ličnosti Marije Jambrišakove da je svojim prvim nastupom potpuno uspjela i postigla za učiteljice ono što je tražila.

U momentu kad je postigla taj svoj prvi uspjeh bila je učiteljicom u Krapini. Svršila je doduše preparandiju ali ta je u ono doba imala samo dva razreda, a moglo se ući u nju sa četiri razreda osnovne škole, samo što je bio određen broj godina za upis u preparandiju. Djevojke koje su htjele postati učiteljicama, morale bi poslije dovršene osnovne škole pauzirati da dočekaju doba da uđu u preparandiju, jer više djevojačke škole nije bilo.

Lako je pojmiti da je Marija Jambrišak sa svojim jakim intelektom shvatila da to nije dostatna naobrazba za tako važan poziv, pa je tim veća bila njena radost kad joj je direktor pedagogija u Beču D-r Dittes, koji je bio prisutan na skupštini na kojoj je ona govorili g. 1871 gdje je imao prilike da upozna njen blještavi um i njenu jaku ličnost, ponudio da će joj kod poglavarstva grada Beča isposlovati dozvolu za polazak pedagogija. To mu je doista i uspjelo i ona je kao prva žena imala postati slušačicom te vrste škole.

»Znate li Vi, naše današnje mlade kćeri«, veli Jagoda Truhelka, »pred kojima su širom otvorena vrata u sve nauke i zvanja, pa samo treba da sjednete uz obilno prostrte stolove, znate li što je u one dane našega siromaštva na polju ženske prosvjete značila ova ponuda za jedno biće, koje je gladovalo i žeđalo za naukom, a nije znalo ni što mu manjkaše ni kako da sebi pomogne? Lako se dade zamisliti da se našoj Mariji u onaj čas otvorilo samo nebo.«

Iz Beča je tek stigla dozvola za studij, ali za nj treba sredstava. I da nije bilo dobroga mecene biskupa Štrosmajera, Marija Jambrišakova bila bi ostala i dalje u Krapini bez viših studija.

Učeći i radeći doista neumorno kroz pune tri godine, jer je trebalo nadoknaditi i upotpuniti premalo znanje, postizava Marija Jambrišakova najljepše uspjehe i vraća se snabdjevena naobrazbom u svoju domovinu.

Ona sada služi kao učiteljica u višoj djevojačkoj školi, trudeći se da obučavanje ženske mladeži, postavi na moderne temelje i da ženu uzgoji do čovjeka.

Svojom metodom postizava očite uspjehe, čitava sredina u kojoj se nalazi osjeća da je njome zastrujao novi duh. Ona svojom ličnošću fiscinira čitavu svoju okolinu. Nešto neobična, nešto nova za

ženu opaža u njoj svaki posmatrač, i svjesno ili nesvijesno se nada da će ta žena još nešto neobična, neočekivana stvoriti.

I to novo, to neočekivano djelo Marije Jambrišakove dolazi.

Čitav niz muka i peripetija morala je ona sama proći dok je došla do solidne naobrazbe. Od toga mučnoga puta htjela je ona da oslobodi mlađe generacije. Osjećajući kako je teško djelovalo na nju, što je u svojoj mladosti morala toliko dragocjene energije ulagati samo u to da smije da pristupi k nauci, stavila je za zadaću da djevojkama omogući da bez borbe dođu do istoga cilja.

Još godine 1883 štampana je u »Napretku« njena rasprava: »Viša školska naobrazba korisna je ženi«. Njom je htjela uvjeriti one koli imaju vlast da se žene od više naobrazbe ne smiju isključivati. Ukoliko se uopće bavila književnim radom, sav se taj rad kretao oko toga da se objasni koliko je važno za čitav narod, za porodični život i za život u društvu, da se žena za svoje velike dužnosti dostojno spremi, a to je moguće samo savjesnom i valjanom naobrazbom.

»Radni duh žene«, veli ona, »steže se na štetu njenu i roda ljudskoga, ona mora da je spremna na svaku žrtvu i patnju, a ne smije sebi ništa izvojštiti.« Ili na drugom mjestu: »Mnogo se zahtjeva od žene jer su kreposti prave žene zaista najviše kreposti čovječje.«

U svojoj brizi za ženu željela je Marija Jambrišakova da svaka djevojka bude tako odgojena da se sama može pomoći, da se opskrbi za tjelesnu ili duševnu privredu prema svojim sposobnostima. »Neka se odgoji tako da će biti danas sutra dobra supruga, majka i domaćica, a za slučaj ako je mine ta varava odredba, neka je vješta ma kojoj struci, te će se moći sa svojim trudom u svijetu probiti.«

A onima koji su se plašili naobrazbe žene, odgovara ona u skroz feminističkom duhu:

»Ne bojte se potpuno naobražene žene, one neće nikada zametnuti svoje ćudi i oteti se svome ženstvu, jer što bi bila i najsavršenija žena, a da ne ostane žena? Badava — samo ravnopravnost oko duševnoga rada može biti ženi zvijezdom bolje budućnosti. A napredno se čovječanstvo može samo radovati, što se ona svakim danom iz magluština sve to ljepše i jasnije pomalja. Badava tražiti protivnici drugdje spas, ja ga drugdje ne vidim.« Malo dalje u istoj raspravi obraća se na muškarce veleći im: »Muževi, ne bojte se prave naobrazbe žena, već je potpomažite, u toj naobrazbi počiva klica vaše sreće, jer naobražena će žena znati znanjem svojim u svakoj prilici života koristiti i sebi i vama.«

Dalje izvodi Marija Jambrišakova kako to sve doznajemo iz iste spomenice iz članka Zd. Marković, ove misli: Viša naobrazba žene diže javni moral, a ne rađa ženski proletarijat, kako mnogi misle. Time naime što se ženama neprestano dovikuje, da su nesavršena bića, koja se moraju oslanjati na muža, i što se djevojkama u mozak ucjepljuje, da su stvorene za muža, da njemu omile, jer je to zadaća njihova života, taj eto neslobodan položaj djevojke, koji je nagoni da se uvijek na tuđu pomoć oslanja, ta oskudica moralne samostalnosti izvor je svih zabluda i nećudoređa među ženama. Zato treba ženama viša naobrazba, jer se tako radi javnom moralu u prilog, tim će se izjednačiti onaj jaz, koji je između muževa i žena upravo tim nastao, što su muževima bili svi putevi, koji vode višem obrazovanju otvoreni, a ženama zatvoreni; time bi se popravio bračni život, jer se ne bi tako često nemilo sa nedragim sastalo. Djevojka budući samostalnija, birat će opreznije, veli Marija Jambrišakova — slijedit će nagon srca, a ne da zadovolji sebičnosti i slavohljeplju svojemu i nerazborite matere. Neće li time zavladati neki uzvišeni moralni obiteljski život?

Ističući, kako je besposlenost i praznina duha množinu žena snizila do igračke, a neznanje i nužda tisuće drugih strmoglavilo u nemoral, veli, da valjda nema nijedne obrazovane žene, koja bi mogla tako plitko misliti, da bi ženama, njihovoj čudorednosti i njihovu dostojanstvu moglo biti na štetu ono, što je muškarcima služilo kao sredstvo izvišenja, a to je prosvjeta.

Navela sam iscrpnije ove riječi te za nas toliko zaslužne žene, da istaknem kako su već prije preko pedeset godina u nje bile izgrađene feminističke maksime, koje i danas imaju svoju punu važnost.

U svojim člancima zastupala je Marija Jambrišakova potrebu sve više naobrazbe za ženu teoretski, pa vas već time zadužila, ali ona je to svoje idejno djelovanje pretvorila i u djelo. Njoj imamo da zahvalimo, što smo u Hrvatskoj već prije 45 godina imali prvu žensku srednju školu, prvu školu koja je imala i tu svrhu da djevojke sprema za univerzitetski studij.

Zanoseći se kroz čitavu svoju zrelu mladost mišlju da ženama u Hrvatskoj treba pribaviti višu naobrazbu, bila je uvjerena da će se to najlakše postići ako se građanstvo Zagreba za to predobije. I u doba kad je mišljenje o ženama i o njihovim sposobnostima bilo još toliko natražno, imala je ona hrabrosti, da zajedno za Natalijom Wickerhauser, koja je u to doba imala u Zagrebu od vlade koncesioniranu školu za moderne jezike, započne među građanima kupiti potpise onih, koji su se htjeli pridružiti njihovome nastojanju da se u Zagrebu osnuje škola za višu naobrazbu žena. Obilazeći neumorno pojedine zagrebačke građane uspjelo je tim dvjema ženama da su godine 1891 mogle vladi predati peticiju sa šest stotina potpisa. Za ono vrijeme vrlo velik broj. Kratko vrijeme iza toga sazvao je Kršnjavi šef odjela za bogoštovlje i nastavu anketu na kojoj su uz dvadeset srednjo-školskih profesora i inspek-

tora sudjelovale i g-đe Jambrišak i Wickerhauser. Tom zgodom ne valja mimoići zasluge gđe Wickerhauser, ali je sigurno da je ličnost gđe Jambrišakove, njen slobodan i energičan način kojim je znala hraniti stvar, koju je smatrala dobrom i potrebnom, mnogo doprinio tome da je već iste godine 21 maja bila u Narodnim novinama štampana naučna osnova te nove škole. Savremen i napredan duh Izidora Kršnjavoga pokazao se skloniji ženama, nego što su u to doba bili mnogi istaknuti duhovi u Evropi.

Najveća je zasluga Marije Jambrišakove što je ona u doba kad su prilike ne samo u Hrvatskoj nego i drugdje u svijetu bile posve nesklone ženama, kad još nije bilo državne srednje škole ni u tadašnjoj Austriji ni Njemačkoj dala poticaj za osnivanje škole sa svrhom da djevojkama dade takvu naobrazbu kojom će se moći natjecati sa svojim muškim drugovima. Treba znati kako se mučno razvijala borba za tu istu ideju u naprednijim zemljama da se shvati koliko je isklesana ličnost morala biti Marija Jambrišakova kad je za ono što je u ono doba oštrinom svoga uma spoznala — a zašto je malo njih imalo razumevanja, — mogla da predobije sredinu u kojoj je živjela.

Dan 10 oktobra 1892, dan otvorenja ženskoga liceja najljepši je dan u životu Marije Jambrišakove i u životu svih naših žena. Onda kad smo još polazile tu našu dragu školu, kad smo u njoj slušale mudru i toplu riječ svoje učiteljice nismo to shvatile s čitavom dubinom svojih misli i osjećaja. Mislile smo da je sve tako, jer tako mora da bude. Najljepši dar koji smo dobile, primile smo u svojoj egoističnoj mladosti kao najnaravniju stvar ne znajući da za nj treba da budemo zahvalni *jednoj ženi* koja je svojim pronicavim dalekovidnim duhom zamislila i pomoću kulturnih pomoćnika izvela ono bez čega mi danas ne bismo imale toliki broj solidnom naobrazbom snabdjevenih žena koje danas spremno izvršuju svoju dužnost, kao majke, kao kućanice ili kao žene u zvanju.

Hraneći se plodovima nauke za kojom je težila, osjećala je Marija Jambrišakova da bez naobrazbe nema ni ispravno razvijenoga osjećajnoga života ni harmonički upravljenoga djelovanja. Ona je znala i u srži svojoj osjećala da je duševna glad isto tako prirodna svakome ljudskome biću kao i telesna. Njoj imamo zahvaliti što nismo morale svoju mladost trošiti tek u to da tražimo puteve do nauke, kako je ona to morala, nama je taj put već bio utrt njenim nastojanjem i njenom nepokolebivom voljom kojoj je davalo snage uvjerenje da radi za dobru stvar. To uvjerenje joj je pomoglo da je mogla pokretati i bregove.

Time je Marija Jambrišakova zadužila ne samo žene svoga naroda nego i žene cijeloga svijeta. Radeći za napredak žena u svojoj domovini pomogla je ona jednom općem ženskom nastojanju za kojim su u ono vrijeme žene svuda težile, jer su i drugdje žene morale tražiti da im se dopusti da slobodom misli i djelovanja dokažu što mogu.

Prvi stadij feminističkoga traženja, stadij borbe da ih se pripusti nauci proživjele su hrvatske žene bez muke, ali trudom i umom Marije Jambrišakove.

Da se oduže njenoj sjeni treba da ne klonu na započetom putu nego da kroz vrata saznanja koja im je ona otvorila, prenesu svoje djelovanje na ona područja koja žena još nije trajno predobila.

Od onda kad smo sjedile u školi za njezinih sati do danas prošlo je mnogo vremena. Što smo se više odaljivale od školskih klupa, to je jasniji bio pred nama lik prve naše pobornice za ženska prava, koju smo u potpunosti mogli razumjeti, i shvatiti zamašaj njene ličnosti tek kad smo same sazrele u borbi za iste ideale za koje se ona zalagala. Danas znamo da ima malo naroda koji su u svojim redovima u to doba imali ženu kova Marije Jambrićakove, i u ovome momentu tuge to nam je najjača utjeha.

Zagreb. *D-r Mira Vodvarka-Kočonda*

Sastanak Alijanse Ženskih pokreta

6 i 7 februara t. g. održana je u Beogradu sednica upravnog odbora Alijanse Ženskih pokreta. Sastanku su prisustvovali: izvršni odbor, pretstavnice Ženskih pokreta iz Banja Luke, Beograda, Ljubljane, Novog Sada, Sarajeva, Skoplja, Zagreba i mnoge članice beogradskog Ženskog pokreta.

Glavni predmet rasprave je bio »Statut žene«, koji donosimo u narednom članku i koji je predat Internacionalnoj feminističkoj alijansi, koja zasedava od 25 februara do 3 marta u Cirihu.

Sednicu upravnog odbora naše Alijanse otvorila je značajnim govorom *pretsednica gđa D-r Mira Vodvarka-Kočonda*. U govoru se dotakla aktuelnih problema naših Pokreta i jasno podvukla karakter naših organizacija. Stoga donosimo njen govor u celosti.

Naša pretsednica je rekla sledeće:

Pozdravljam Vas i želim da nas ovaj posao koji imamo da obavimo na ovome našem sastanku dovede do uspjeha.

Napose pozdravljam naš najmlađi Pokret, banjalučki, žaleći vrlo što se Pokret u Brodu nije mogao odazvati našem pozivu.

Rijetko smo se kad našli pred tako važnom zadaćom kao ovaj put. Na jesenjem zasjedanju Društva naroda raspravljaće se o tome kakvo je stanje žena u pojedinim državama pred zakonom i u društvu. U tu svrhu zamoljene su sve države članice Društva naroda, da donesu prikaz toga stanja, a Internacionalna feministička alijansa zamolila je sa svoje strane nas, da se u tome pitanju stavimo u vezu s našom vladom i da ujedno nju samu obavijestimo o tome kako naša žena stoji pred zakonom i kako se ti zakoni u praksi provode.

Mi smo u tu svrhu izradili statut za žene koji ćemo danas iznijeti pred Vas da ga proučite i odobrite, a iza toga ćemo ga zajedno sa željama kakvo bi stanje žena kod nas trebalo da bude uputiti Internacionalnoj feminističkoj alijansi kako bi ona mogla da pred Društvom naroda jače brani interese svih žena.

Nikad se još nismo našli na tako lijepom zajedničkom poslu kojemu naročiti elan daje to što ga momentano radimo zajedno sa svim ženama gotovo cijeloga svijeta. Ta okolnost da je taj naš posao izraz solidarnosti svih žena daje mu tim veću važnost, a s njom je ujedno još jače svezana i nada u uspjeh.

Naglasivši potrebu solidarnosti svih žena ne možemo da ne podvučemo koliko je ona tim potrebnija među ženama jedne države. Tim je teže naše žaljenje što moramo da istaknemo da sve žene u našoj državi nisu još došle do te spoznaje, nego dopuštaju da ih razdvaja strančarski život, što više da zbog stranačkih interesa proreduju naše redove. Zbog te okolnosti doći će žene u našoj državi sigurno mnogo teže do svojih ljudskih prava nego žene u drugim državama, što nas feministkinje mora bolno da dira. Baš zbog tih teških unutarnjih prilika potrebno je da bar mi koje se kupimo oko naše feminističke Alijanse, ostanemo ujedinjene u jednom nastojanju, pa ma kakve se zaprijeke ispriječile na našemu putu. Kad ne bi bilo Alijanse, trebalo bi ju stvoriti, jer bez jednoga centruma u kojemu se skupljaju težnje svih naših feministkinja ne bismo mogli uspješno raditi ni mi same u svojoj sredini niti s drugim ženama u svijetu. Po tome Alijansa ima svoj jaki raison d'être, a o nama ovisi hoće li ona biti takva da svoju dužnost može da potpuno izvrši.

Mi smo uvijek naglažavali da poštujemo svačije političko uvjerenje i da se oko našega feminističkoga žarišta mogu da kupe žene svih legalnih stranaka, ali samo u tome slučaju, ako ih k nama vode samo feministički interesi. Nikako ne bismo mogle dopustiti da u svojim redovima trpimo one, koje bi k nama prilazile s drugim a ne feminističkim namjerama, ili koje bi, što više, pod firmom feminizma radile za druge ciljeve. To nam brani, da se patetički izrazim, svetost ideje za koju se zalažemo. Kolikogod bismo s velikom radošću gledale oko sebe okupljen velik broj žena, morale bismo same umanjivati njihove redove radije, nego da nazivamo svojim ono što nije naše. Bile bismo prisiljene da tako radimo za volju poštenja koje nam je preče od svega i koje nam ne dopušta da trpimo da među nama netko upotrebljava indirektne metode, a naše ideje, da mu služe kao sredstvo za drugu svrhu. Nebrojeno puta naglašavali smo u svome listu, a naročito je to isticala naša prva pretsjednica da priznajemo samo poštena sredstva i preziremo svaki zakulisni rad. Odviše smo prožete uvjerenjem da se samo poštenim metodama dolazi do plemenitih ciljeva, predugo smo same bile smatrane samo sredstvom za tuđu svrhu da bismo smjele dopustiti da onaj tko se zove naš, nekoga ili nešto upotrebljuje kao sredstvo za svoju svrhu. Mi uz svoje feminističke ciljeve imamo i tu zadaću da od žena stvaramo ljude u etičkom smislu te riječi, a to ne bismo mogli postići kad bismo priznavali druge metode osim onih koje su čovjeka dostojne. Mi treba svojim radom da pomognemo tome da se stvore potpuni ljudi svjesni svoje vrijednosti i svojih dužnosti i svojih prava, jer ćemo samo tako pomoći tome da nastupi vrijeme u kojemu ne bude ni vodećih spolova ni vodećih klasa, nego samo vodećih ličnosti. Na nama je da među njima bude što veći broj žena.

U to ime ja Vas ponovno pozdravljam.

Iz Uredništva

ŽENE

NE ZABORAVITE DA JE »ŽENSKI POKRET« NAŠ JEDINI FEMINISTIČKI ČASOPIS KOJI SE NESEBIČNO BORI ZA ŽENSKA PRAVA. — IZDRŽAVA SE SAMO OD PRETPLATE. STOGA POŠALJITE ŠTO PRE PRETPLATU ZA TEKUĆU GODINU, I AKO ZNATE DA DUGUJETE PRETPLATU ZA LANJSKU GODINU — POŠALJITE I ZAOSTALU PRETPLATU.

PROPAGIRAJTE NAŠ LIST! SKUPLJAJTE PRETPLATNIKE!

LIST ĆE REDOVNO DA IZLAZI — AKO IZVRŠITE SVOJU DUŽNOST I ODMAH POPUNITE ČEK KOJI PRILAŽEMO.

Uprava lista »Ženski pokret«,
Beograd — Cara Lazara 11

Statut žene

I. UVOD

Na ovogodišnjem zasedanju saveta Društva naroda biće raspravljano o položaju žene pred zakonima u svima državama. Stavljajući ovo pitanje na dnevni red svoga zasedanja D. n. je jasno ispoljilo težnju, koja je sasvim u duhu statuta ove značajne internacionalne institucije, da utiče na uklanjanje neravnopravnosti koja postoji u mnogim zemljama među muškim i ženskim građanima.

Prema donetoj rezoluciji sekretarijat D. n. je zatražio od svih vlada da mu dostave svoje opservacije po ovome pitanju, kao i tačno obaveštenje o položaju žena prema postojećem zakonodavstvu. Isto tako prema rekomandaciji, koja je u toj rezoluciji upućena svima internacionalnim ženskim organizacijama, Alijansa Ženskih pokreta u Kraljevini Jugoslaviji uz saglasnost Jugoslovenskog ženskog saveza i Udruženja univerzitetski obrazovanih žena kao članice svojih internacionalnih organizacija, sastavila je pregled sadašnjeg pravnog, socijalnog i ekonomskog položaja žene u našoj zemlji. Tome pregledu dodaje predloge, kojima bi se — ako se ostvare — poboljšao položaj žene i postigla njena ravnopravnost. Ovo poboljšanje ne zavisi samo od toga, da se sprovede zakonska i praktična ravnopravnost, nego i od pravilne primene onih zakonskih propisa koji zaštićavaju ženine generativne sposobnosti. Stoga smo se obazreli i na te propise i predložili potrebne mere koje ne bi smele da budu na štetu ženinog prava na rad, a kojima bi se postigla garancija da naše žene budu zdrave majke zdravog, novog naraštaja, što je od neocenjive važnosti za moć države i naroda.

Majka i dete, bez obzira na to: da li je majka udata ili neudata, čine nerazdvojnu celinu, i stoga smo se obazreli u svojim predlozima i na taj fakt, jer načelo ravnopravnosti traži da se svaka majka i svako dete zaštiti.

Neki naši zakoni ne prave razliku između žene i muškarca, kao što su n. pr. zakon o državnim službenicima, zakoni o srednjim i osnovnim školama. No, i pored toga što je u tim zakonima obezbeđena ravnopravnost između žene i muškarca, ravnopravnost se u prkos tome ne sprovodi u praksi, i stoga smo skrenuli pažnju i na ta fakta.

Naši predlozi osnivaju se isključivo na načelu da su ženine sposobnosti i vrednosti ekvivalentne sposobnostima i vrednosti muškarca i da je za skladan razvitak života bezuslovno potrebno: da sposobnosti i vrednosti oba pola dođu do što savršenijeg formiranja i do što potpunijeg apsorbovanja za korist celokupnosti. Ta jednakovrednost, dokazana ekzaktnim naučnim istraživanjima, daje nam pravo da tražimo i ravnopravnost između žene i muškarca, ravnopravnost u teoriji i praksi.

Ne poričemo da su sposobnosti i vrednosti po kvalitetu i kvantitetu između muškarca i žene različite, ali ta raznolikost, pošto je uslovljena nepromenjivim biološkim zakonima, nipošto ne sme da bude izvor neravnopravnosti između polova. Celokupan život osniva se baš na pravilnoj upotrebi svih raznolikih snaga svega živog i neživog u prirodi, i čovek ne može bez štete da isključi svoj život iz ovog prirodnog poretka.

II. POLITIČKA PRAVA

Sadašnji položaj

a) Unutarnja politika

Čl. 55 našeg Ustava od 3 septembra 1931 godine glasi:

»Pravo biračko ima svaki državljanin po rođenju ili prirođenju, ako je navršio dvadeset i jednu godinu starosti.

Oficiri aktivni kao i podoficira i vojnici pod zastavom ne mogu vršiti biračko pravo, ni biti birani.

Zakon će rešiti o ženskom pravu glasa.«

Ustavotvorac je dakle predvideo mogućnost ravnopravnosti žena sa muškarcima u pogledu biračkog prava. Do danas zakonodavac tu mogućnost ravnopravnosti nije ostvario, te prema tome žene Jugoslavije nemaju aktivno i pasivno pravo glasa za zakonodavna tela — parlamenat i senat —, niti za samoupravna tela — opštine i banovinska veća.

b) Međunarodna politika

Na zasedanja samog Društva naroda do danas nije bila određena od strane naše vlade nijedna žena niti kao delegat, niti kao ekspert. Na zasedanjima Međunarodnog biroa rada učestvovala je nekoliko puta po jedna žena kao vladin ekspert, kao i na zasedanju Međunarodnog suda pravde u Hagu, kada se raspravljalo o državljanstvu udate žene, bila je vladin ekspert žena.

Predlozi i obrazloženje

Na mnogobrojnim zborovima, održanim više puta u velikim i manjim mestima naše zemlje, žene bez klasne razlike jednodušno su protestovale što se prema današnjem stanju priznaje politička zrelost samo muškarcima, svima bez izuzetka. Žene iako školovane, zaposlene u mnogim zvanjima, radeći teške poslove u poljoprivredi, industriji i zanatima, održavajući domaćinstva i odgajajući decu, ispunja-

vajući sve državne zakone, isključene su od saradnje iz najvažnijeg područja državnog života i ne mogu ispoljavati svoja gledišta na pitanja, koja se podjednako tiču muškarca i žene, to jest naroda. U samoupravnim telima, gde se rešavaju prvenstveno socijalna, prosvetna i privredna pitanja lokalnog značenja — a za rešavanje ovih pitanja žene daju radom u ženskim organizacijama dokaze velikog razumevanja — one nemaju reči.

Društvo naroda sa svojim ustanovama Međunarodnim biroom rada i Međunarodnim sudom pravde u Hagu značajan je forum za međunarodna politička, ekonomska, kulturna i pravna pitanja. Pošto smatramo da su unutarnja i spoljna politika svake države i njeni odnosi sa ostalim državama u veoma bliskoj vezi i utiču često presudno jedna na drugu, učestvovanje u pitanjima međunarodnih odnosa dopunjava takoreći političku delatnost u vlastitoj zemlji. Stoga smo mišljenja da bi žene morale imati u radu Društva naroda i njegovim međunarodnim ustanovama mnogo veći udeo no što su ga imale do sada.

Duboko smo ubeđene da će se nacionalne i internacionalne prilike na svima područjima života sređivati tako, da se postigne miran i plodan međusoban život bez strašnih prekida, koje nanosi rat, tek tada kada bude došao do punog izražaja u sveukupnoj nacionalnoj i internacionalnoj političkoj delatnosti i ženin mentalitet.

Na svojim zborovima su žene Jugoslavije jasno ispoljavale gotovost, da povedu istrajnu borbu za političku ravnopravnost, jer hoće da postanu politički faktor u nacionalnom i internacionalnom životu, i u tome smislu su upućivale rezolucije vladi i parlamentu.

Na osnovi svega izloženoga predlažemo:

1) Da se što pre zakonom sprovede ustavom predviđena mogućnost ostvarenja načela političke ravnopravnosti između žene i muškarca, i to bez svakog ograničenja, tj. davanjem aktivnog i pasivnog biračkog prava za zakonodavna tela i samoupravne ustanove pod istim uslovima kao što važe za muškarce.

2) Da se pozovu na osnovu § 26 Zakona o banskoj upravi i žene u banska veća, i na osnovi § 45 istog zakona u banski sanitetski savet.

3) Da određuje vlada u delegacije za Društvo naroda i njegove ustanove i žene.

III. GRAĐANSKI ZAKONIK

Sadašnji položaj

Iako je proteklo skoro 20 godina od ujedinjenja Jugoslavije, građanski zakon još nije unificiran. U pogledu propisa građanskog zakona, Jugoslavija ima šest pravnih područja:

1) Pravno područje na kome važe propisi austrijskog građ. zak. sa novelama iz 1914, 1915 i 1916 god.;

2) Pravno područje na kome važe propisi austrijskog građ. zak. bez novela;

3) Pravno područje na kome važe propisi srpskog građ. zak.;

4) Pravno područje na kome važe propisi mađarskog građ. zak.;

5) Pravno područje na kome važe propisi crnogorskog običajnog prava i opšteg imovinskog zakona; i najzad,

6) Pravno područje na kome važe propisi šerijatskog prava (za muslimane).

S pogledom na ovih šest pravnih područja izlažemo pravni položaj žene po pitanju njene sposobnosti za pravne radnje, po pitanju položaja žene u braku i porodici i u naslednom pravu. U ovim pitanjima najosetljivije je istaknuto nejednako tretiranje žene u odnosu prema muškarcu.

a) Sposobnost žene za pravne radnje

Po austrijskom građ. zak. sa novelama i bez novela, mađarskog građ. zak. i šerijatskom pravu, žene su izjednačene sa muškarcima u pogledu sposobnosti za pravne radnje.

Po srpskom građanskom i crnogorskom imovinskom zakonu u ovom pitanju pravi se razlika, da li je žena udata ili ne. Neudata, udova i razvedena žena izjednačena je sa muškarcem u pogledu sposobnosti za pravnu radnju; dok udata žena, po propisima ovih zakona, mora imati odobrenje muža za pravni akt koji preduzima.

b) Pravni položaj žene u braku

1) Forma braka. — Na pravnom području na kome važe propisi mađarskog građ. zak. obligatan je građanski brak; na svim ostalim pravnim područjima obligatan je crkveni brak.

2) Nadležnost sudova u bračnim sporovima. — Na području austrijskog crađanskog zakona sa novelama bračni sporovi dolaze u isključivu kompetenciju državnih sudova.

Po mađarskom građanskom zakoniku zastupljeno je gledište, da se prava supružnika, koja izviru iz njihovih dužnosti, ne mogu ostvariti sudskim putem. Međutim, povreda ovih dužnosti (čak i uzajamno nepoštovanje i nepomaganje) mogu dati razloga za razvod braka. U tom slučaju brak se razvodi pred državnim sudom; a ako je sklopljen i crkveni (kao neobavezan) njegov razvod zavisi od propisa pojedine konfesije i crkvenog suda.

Na ostalim područjima, u pitanju valjanosti braka, razvoda i rastave pravoslavnih, katolika i muslimana, — nadležni su crkveni sudovi; a u pogledu

imovinskih sporova nastalih iz ovih odnosa, kao i u pogledu razvoda pripadniku drugih konfesija — nadležni su državni sudovi.

3) Razvod braka. — Pitanje razvoda s obzirom na propise pojedinih konfesija nejednako je rešeno. U ovom pogledu najteži je položaj žene muslimanke, sa kojom može muž — po šerijatskom pravu — u svako doba i po svojoj volji raskinuti brak (pustiti ženu) bez odluke suda.

4) Supružnički odnosi. — Kao zajedničke dužnosti muža i žene predviđeno je: vršenje bračne dužnosti, vernost i pristojno ponašanje.

Dužnost muža je: da kao glava porodice upravlja kućom, ženu pristojno izdržava prema svojim prihodima i ženu zastupa kao njen zakonski zastupnik.

Dužnost žene je: da primi prezime muža, njegovo prebivalište, da mu pomaže u vođenju kuće i tekovine, da izvršuje njegove naredbe. Princip poslušnosti žene i muževljeve vlasti sproveden je u svim građ. zakonima (svih 6 područja), a jače izražen u srpskom građ. zakonu i naročito po šerijatskom pravu.

c) Pravni položaj žene u porodici

U svim zakonima, za sva pravna područja, sprovedena je očinska vlast. Otac je u prvom redu dužan izdržavati dete i odlučivati o njegovoj sudbini. Otac upravlja imovinom deteta.

Za žene je naročito od značaja propis, primenje na svih 6 područja, da u slučaju rastave ili razvoda braka, kada roditelji nisu sporazumni u pogledu dece, muška deca do navršene četvrte, a ženska do navršene sedme, ostavljaju se majci na negu, staranje i vaspitanje, a posle tog vremena pripadaju ocu.

d) Vanbračno dete

Princip istraživanja očinstva nije sproveden u svim zakonima (za sva pravna područja). N. pr. srpski građanski zakon izričnо zabranjuje istraživanje očinstva. (§ 130 srp. građ. zak.)

Vanbračno dete ima srodničko pravo samo prema majci.

Vanbračna deca imaju zakonsko pravo nasleđa samo u pogledu imovine svoje majke; dok po srpskom građ. zak. ni toga prava nemaju (§ 409 srp. građ. zak.).

e) Žena staratelj

Ova mogućnost raznoliko je rešena.

Po austrijskom građ. zak. bez novela, žena može biti staratelj samo svojoj maloletnoj deci ili unucima (kao mati ili baba), pri čemu mora biti imenovan pomoćni staratelj.

Po austrijskom građ. zak. sa novelama, žena može biti staratelj, ali ako je udata mora imati odobrenje muža. Ima pravo i odbiti staratelјstvo. Pomoćni staratelj postavlja se ženi: ako je otac poslednjom voljom to odredio, vanbračnoj majci, ako to žena zahteva, ako je imovina dečija velika i stvara naročite teškoće oko upravljanja.

Po mađarskom građ. zak. i crnogorskom imovinskom zak., žena može biti staratelj samo svojoj maloletnoj deci.

Po šerijatskom pravu i jednoj uredbi iz 1921 god. donetoj za teritoriju ranije Kraljevine Srbije (Uredba o ubrzanju rada kod sudskih i islednih vlasti) žena može biti staratelj.

f) Položaj žene u naslednom pravu.

U ovom pitanju u Jugoslaviji postoji najširа raznolikost.

Po austrijskom građ. zak. sa novelama i bez novela polovi su izjednačeni i nema razlike između muških i ženskih naslednika. Izuzetak čine izvesna seoska dobra, za koje vrede posebni propisi sa sistemom jednog naslednika i porodične zadruge na području austrijskog građ. zak. bez novela.

Mađarski građ. zak. takođe ne čini razliku između muških i ženskih naslednika. Šta više može se reći da je žena u mađarskom naslednom pravu povlašćena, jer se udovi priznaju prava prema zaostavštini muža, koja se mužu prema zaostavštini žene ne priznaju. Pri zakonskom nasleđivanju na području mađar. građ. zak. tri stvari su naročito značajne: deoba zaostavštine na porodičnu i stečenu; prvenstvo supruga prema rođacima ostaviočevim, izuzev potomstva, u nasleđivanju stečene imovine; i specijalna udovička prava na zaostavštini muževljevoj. Prema ovome, potomci nasleđuju celu imovinu bez obzira da li je stečena ili porodična. Ako nema potomaka, stečenu u potpunosti nasleđuje preživeli suprug, a porodičnu srodnici ostaviočevi. Ako ostavilac i udova imaju zajedničku decu, udova ima pravo udovičkog uživanja na celokupnoj imovini. Ako su deca samo ostaviočeva, i ako ostavilac nije ni plemić ni honoracior, udovi pripada naime udovičkog uživanja samo jedan deo, koji se obračunava po glavama. Ako ostavilac nema potomaka, udova pored toga što nasleđuje stečenu imovinu ima i pravo udovičkog uživanja na porodičnom imanju.

U srpskom građ. zak., pored principa nasleđivanja po kolenima (pri čemu se uzimaju u obzir 6 kolena) i princip reprezentacije, zastupljen je princip prioriteta muške loze nad ženskom. U svakom kolenu nasleđuju prvo muški najbliži srodnici pa tek, ako ovih ne bi bilo, ženski. Ženska deca, ako imaju braću i ako roditelji testamentom ovu zakonsku nejednakost nisu izravnjali, imaju pravo samo izdržavanja i »prstojnog udomljenja po postojećem običaju«. Muž

i žena se po zakonu nasleđuju tek ako ni jedno ni drugo nemaju nikakvih srodnika ni iz šestog kolena. Pa i tu ima otstupanja na štetu žene. Jer, zaostavštinu muža u takvom slučaju nasleđuje samo žena; a ako žena umre pod istim okolnostima, njenu zaostavštinu ne nasleđuje samo muž, već, ako je on ranije umro, i njegovi zakonski naslednici. Ako bi muž imao zakonskih naslednika, žena ništa ne nasleđuje, već ima pravo udovičkog uživanja na celokupnoj zaostavštini ili jednom delu, što zavisi od izvesnih uslova. Za porodične zadruge na području srp. građ. zak. važe posebni propisi, pri kojima je položaj žene u naslednom pravu još teži. Ženska deca nasleđuju deo svoga oca samo ako nemaju braće (i on im se može isplatiti), dok sestru i majku isključuje iz nasledstva i najdalji muški, srodnici u zadruzi. Udova u zadruzi ima pravo udovičkog uživanja na zadružnom delu svoga muža pod uslovom da i ona po mogućstvu zadruzi pripomaže.

Po crnogorskom običajnom pravu i delimično odredbama zakona iz 1855 god. (Knjaza Danila I) pri zakonskom nasleđivanju primenjeni su, kao i u srpskom gr. zakonu, princip prioriteta muške loze nad ženskom samo sa jednim izuzetkom u prvom kolenu; princip nasleđivanja po kolenima, čiji broj nje ograničen; i princip reprezentacije. Izuzetak u prvom kolenu je ovaj: zaostavštinu majke nasleđuju deca (i muška i ženska) na ravne delove. Karakteristično je da po crnogorskom zakonodavstvu ne samo udova već udovac (muž) ima pravo udovčevog uživanja na zaostavštini svoje žene. Karakteristično je i to da ovo zakonodavstvo ne zna za ustanovu nužnog dela.

Za područje na kome važi šerijatsko pravo, pri nasleđivanju pravi se razlika: da li je zaostavština »Mirije« — nasledni zakup nepokretnosti u pravom smislu (pogrešno nazvato »ograničeno nasledstvo«) ili je zaostavština »Mulk« — neograničeno vlasništvo nepokretnog i pokretnog imanja. Za prvu vrstu zaostavštine, pri nasleđivanju, primenjuju se propisi otomanskog zakona iz 1867 god. i to kako na muslimane tako i na nemuslimane. Nasleđuje se po redovima i prva tri reda (deca, unučad, roditelji) nasleđuju na ravne delove bez obzira na pol. Za dalje redove primenjuje se princip prioriteta muške loze nad ženskom, prvo braća i polubraća po materi, pa sestre, i najzad bračni drug. Uz prethodeće redove supružniku pripada 1/4 zaostavštine. Za drugu vrstu zaostavštine — mulk — važe propisi šerijatskog prava, pri kome se naslednici dele u univerzalne i alikvotne. Prvi su oni koji, ako su sami, dobijaju celu zaostavštinu, a, ako nisu, dobijaju ostatak po odbitku kvota. Karakteristika šerijatskog prava je ova: prvenstvo muških naslednika pred ženskim (dobija dvostruk deo od ženskog), ženski naslednik ne može nikad dobiti celu zaostavštinu (jedna kći dobija 1/2, više kćeri 2/3); prvenstvo punokrvnih rođaka pred polukrvnim i rođaka po ocu pred rođacima po materi; i najzad, muž nasleđuje ženu u 1/4, a ona njega u 1/4 odn. u jednoj 1/8, što zavisi od toga imaju li dece ili ne. U slučaju razvoda braka, i bez svoje krivice, muslimanka ne dobija izdržavanje, već sva joj je naknada »Meher«, koji odgovara jutarnjem daru u drugim zakonodavstvima. Po šerijatskom pravu, kao i po austrijskom gr. zakonu, sa novelama ali samo na području gde važi i šerijatsko pravo (po specijalnoj odredbi), žene mogu biti svedoci po testamentima.

g) IMOVINSKO PRAVNI POLOŽAJ ŽENE U BRAKU

O imovinskim odnosima supružnika može se pri sklapanju braka zaključiti ugovor, u kom slučaju njihovi imovinski odnosi u braku zavise od ugovora. Ako se ovakav ugovor ne zaključi, zakonici Jugoslavije u ovom pitanju zastupaju princip različnih dobara, sa izuzetkom mađar. građ. zakona koji predviđa i zajednicu stečenih dobara. Samo mađarski građ. zakonik ne predviđa ovu zajednicu stečenih dobara, kao obaveznu, za plemiće i lica koja su honoraciori.

U vezi sa princpom odvojenih (razlučnih) dobara austrijski građ. zakon sa novelama i bez novela i srpski građ. zakon stvaraju dve zakonske pretpostavke. Prva, da je muž prećutni upravitelj ženinom imovinom; druga, da se u sumnji stečena imovina za vreme trajanja braka smatra kao muževljeva. Ako je bračnim ugovorom predviđeno, koja ženina imovina pretstavlja miraz, za ostala svoja parafernalna dobra žena može odrediti naročitog upravitelja.

P r e d l o z i i o b j a š n j e n j e

Posle učinjenog izlaganja, iz koga se vidi neopravdano nejednako tretiranje žene na većini pravnih područja Jugoslavije, Alijansa Ženskih pokreta za nov građanski zakon prilikom pretstojeće unifikacije stavlja sledeće *predloge:*

1) Punu sposobnost za pravne radnje za sve žene, bilo udate ili ne, pod opštim uslovima pod kojima se priznaje i muškarcima.

2) Obavezan građanski brak.

3) Isključivu nadležnost državnih sudova za sve bračne sporove.

4) Ravnopravnost supružnika u braku i porodici, te prema tome:

a) ukidanje muževljeve vlasti,

b) zamenu pojma očinske vlasti roditeljskom vlašću i

c) u slučaju rastave i razvoda braka, ako nema sporazuma među roditeljima, sudsko određivanje prebivališta deteta bez obzira na pol i godine, pri čemu bi bilo merilo samo dobro deteta. Izdržavanje deteta da obavezuje obe strane srazmerno njihovim prihodima nezavisno od toga ko je kriv za razvod (otac ili mati).

5) Punu zaštitu vanbračne dece i to:

a) dozvolom istraživanja očinstva,

b) efikasnom prinudom roditelja da vrše svoju dužnost prema vanbračnom detetu i

c) nzjednačenjem vanbračnog deteta sa bračnim u srodničkom naslednom pravu, kako u odnosu prema svojim roditeljima tako i prema njihovim srodnicima.

6) Omogućiti i ženi da bude staratelj pod istim uslovima kao muškarci.

7) Izjednačenje žene i muškarca u naslednom pravu u gradu i na selu (bila inokosna porodica ili porodična zadruga). Omogućiti i ženi da bude svedok pri testamentu pod istim uslovima kao muškarci.

8) Slobodno i neograničeno raspolaganje supružnika sopstvenom imovinom. U vezi sa ovim:

a) ukinuti pretpostavku, da je muž prećutni upravljač ženinom imovinom uz odgovornost samo za glavnicu;

b) ukinuti pretpostavku, da je u sumnji o poreklu stečene imovine u braku stečena imovina muževljeva, već za takav slučaj predvideti zajednicu stečenog dobra;

c) ukinuti ustanovu miraza.

9) Uzakonjenje ženinog rada u domaćinstvu kao profesija.

10) Predvideti obavezno osiguranje za slučaj razvoda braka, kojim bi se koristio supružnik koji za razvod nije kriv, a materijalno je neobezbeđen (ili slabije obezbeđen od drugog supružnika).

IV KRIVIČNI ZAKON

Sadašnji položaj

Odredbe koje se odnose specijalno na ženu, nalaze se u posebnom delu krivčnog zakona i to: u glavi XVI koja govori o krivičnim delima protivu života i tela, u glavi XXI koja se odnosi na krivična dela protivu lične slobode i sigurnosti, glavi XXIV koja nabraja krivična dela protivu javnog morala i najzad, u jednom propisu glave XXVII, i to u delu krađe i utaje, u kome predviđa specijalni oblik krađe i utaje između supružnika.

U glavi koja govori o krivičnim delima protivu života i tela od značaja je propis § 171. On predviđa da će se bremenita žena, koja sama svoj plod pobaci ili drugom dopusti da joj to učini, biti osuđena zatvorom do tri godine. U osobito lakim slučajevima, sud će moći, prema ovom zakonskom propisu, po slobodnoj oceni kaznu ublažiti, a nebračnu majku, ako je sama izvršila pobačaj, i svake kazne osloboditi.

U glavi XXIV, koja govori o krivičnim delima protivu javnog morala, govori se o povredi morala putem bluda. Za ova dela predviđena je većinom kazna robije ili strogog zatvora, a kad je predviđena robija obično je određen maksimum, jer je on kod svih ovih dela manji od opšteg maksimuma zakonom određenog (20 god.). Robija je naročito predviđena za obljubu ženskog lica uopšte (bilo udato ili neudato, maloletno ili punoletno) ako je obljuba izvršena putem prinude, dovođenja u nesvesno stanje, zloupotrebom stanja duševno bolesne ili maloumne žene; za obljubu specijalno ženskog lica mlađeg od 14 godina i za podvođenje u zemlji ili u kom cilju odvođenja lica u inostranstvo. Jedino za krivično delo iz § 276 ove glave predviđen je običan zatvor, ali on ne sme biti manji od šest meseci prema ovom zakonskom propisu. § 276 odnosi se na obljubu polno neporočne maloletne devojke, koja je navršila 14 godina, a na obljubu je navedena *zloupotrebom poverenja*. S obzirom na ovaj paragraf, karakteristična je odredba i § 277 iste glave, koji predviđa: *ko se koristi nevoljom* neporočnog ženskog lica pa ovo na obljubu ili bludnu radnju s njim ili nekim drugim navede, kazniće se strogim zatvorom. Za ovo krivično delo — iz § 277 — iako je zakonodavac predvideo kao kaznu strogi zatvor, iz čega bi se dalo zaključiti da ga smatra težim od dela iz prethodnog paragrafa — § 276 — ipak nije predvideo minimum kazne, ni kad je u pitanju obljuba. Prema tome minimum bi bio zakonski, a to je sedam dana.

Predlozi i objašnjenje

Napominjemo da po jugoslovenskom krivičnom zakonu žena ne trpi od nejednakog tretiranja, već bi se odredbe njegove, koje se odnose na ženu, mogle podeliti u dve grupe. One, koje normiraju krivična dela u kojima je sama žena krivac ili sukrivac i one, u kojima je isključivo žena oštećenik. Tim odredbama mogla bi se postaviti primedba samo u pogledu zakonom predviđene kazne.

Po učinjenom izlaganju, u glavnim potezima, položaja žene po jugoslovenskom krivičnom zakonu, naš je *predlod:*

1) *Da se u § 171 i za bračnu majku predvidi oslobođenje od kazne u slučaju opšte bede.* (N.pr. sirotinja, mnoga deca, bolest u najužoj porodici, nezaposlenost. Ovo naročito stoga, što kod nas nije sprovedena racionalizacija radanja).

2) Da se kod § 277 za obljubu predvidi minimum kazne, koji mora biti veći od zakonskog minimuma. Predlažemo šest meseci.

V SOCIJALNO ZAKONODAVSTVO

Sadašnje stanje

U socijalnom zokonodavstvu u Jugoslaviji postoje specijalne odredbe za ženu u sledećim zakonima:

U zakonu o zaštiti radnika (1922 god.);

U zakonu o osiguranju radnika (1922 god.);

U zakonu o radnjama (1931 god.).

Odredbe koje se odnose na ženu sledeće su:

1) Noćni rad žena je zabranjen u svima industriskim i zanatskm preduzećima.

2) Zabrana rada ženama dva meseca pre i dva meseca posle porođaja postoji prema zakonu o zaštiti radnika, za koje vreme se predviđa i naknada od strane socijalnog osiguranja.

3) Zabrana rada ženama šest nedelja pre i šest nedelja posle porođaja po zakonu o radnjama sa pravom na primanje plate i naknade od strane socijalnog osiguranja.

4) Za dojenje deteta vlasnik preduzeća je dužan, da da radnicama naročiti odmor radi dojenja, i to: ako je dete u stanu majke do 30 minuta na svakih 4—5 časova rada; ako je dete u skloništu preduzeća, 15 minuta na svakih 4—5 časova rada. Nameštenice imaju prema zak. o radnjama pravo da prekidaju rad dva puta dnevno po pola časa radi dojenja deteta. Radi ovih odmora radnicama se ne sme skraćivati redovni odmor, niti smanjivati nadnica.

5) Svako industrijsko preduzeće, u kojima radi više od 100 radnika, od kojih ima bar 25 malu decu i koju oni za vreme rada nemaju kome da ostave na čuvanje, dužno je da podiže u blizini preduzeće dečje sklonište. Troškove za podizanje i održavanje mora snositi preduzeće. Ako u blizini preduzeća postoji javno sklonište, deca mogu na trošak preduzeća biti smeštena u javnom skloništu.

6) Zakon o zaštitti radnika propisuje u higijenskim uslovima za rad: da se moraju održavati red i moral gde rade muški i ženski radnici zajedno, da preduzeće mora imati zasebna odelenja za muške i ženske radnice gde se umivaju i ručavaju.

7) Po zakonu o osiguranju radnika automatski je osigurano bez obzira na pol svako lice, koje stalno ili privremeno daje pod najam svoju telesnu ili umnu snagu. Po tome zakonu radnice imaju pravo na besplatnu babičku i lekarsku potrebnu pomoć o porođaju; na potporu 6 nedelja pre i 6 nedelja posle porođaja (do 1932 god. imale su pravo na 2 meseca pre i 2 meseca posle porođaja), ako je žena u poslednjoj godini pre porođaja bila osigurana 10 meseci, ili 18 meseci u toku poslednje dve godine. Pored ove potpore dobiva još:

a) pomoć za opremu deteta, ako je živo rođeno;

b) pomoć za dojenje za vreme od 12 nedelja.

Žena osiguranog radnika, bilo da je udata ili ne, ima samo pravo na babičku i lekarsku pomoć o porođaju, pomoć za opremu živo rođenog deteta, ako je muž bio osiguran 10 meseci u posednjoj godini, ili 18 meseci za poslednje 2 godine pre rođenja deteta.

8)Po svima ovim zakonima pod terminom »žena« razume se svaka žena, udata ili ne, bez obzira na doba starosti i narodnosti. Kao »dete« podrazumeva se svako dete, bilo zakonito ili ne.

Iako je naše socijalno zakonodavstvo veoma napredno, ono ne daje očekivane rezultate iz razloga što se zakonske odredbe ne primenjuju strogo. Primenu ovih socijalnih zakona je otežala ekonomska kriza, a u koliko se tiče specijalnih odredaba za žene, one s obzirom na njihov težak položaj, na strah pred otpuštanjem iz službe, često propuštaju da se koriste svima pogodnostima, koje im zakon pruža. Tako su česti slučajevi da žene ne iskorišćuju zakonom predviđenu zabranu rada pre i posle porođaja, naročito od kad je osiguranje smanjilo davanje potpora od 2 meseca na šest nedelja; poslodavci i pored izrične zabrane u zakonu, traže načina da otpuste gravidnu ženu iz službe, i stoga one u velikom broju izbegavaju da se koriste zakonskom zaštitom. Kod nameštenica su naročito česti slučajevi otpuštanja iz službe, ako je gravidna i to posebno onda, ako je neudata.

Higijenski uslovi rada su veoma nepovoljni, naročito u preduzećima gde poglavito rade žene, jer su one neotpornije, slabo organizovane, zaposlene u manjim i slabije plaćenim preduzećima. Posledica toga je veliki broj oboljenja žena, što se jasno vidi prema izveštajima socijalnog osiguranja. Zakonom je predviđeno radno vreme u industriskim preduzećima od 8 časova, a u ostalim do 10 časova dnevno; ali nisu retki slučajevi da žene rade i preko zakonom predviđenoga roka. Stoga je lako objasniti fakt, da skoro jedna trećina dana obolenja po izveštajima socijalnog osiguranja pada na žene, iako ima žena osiguranih između 150—165.000, prema 550—650.000 od sveukupnog broja osiguranih.

Broj žena, koje se koriste socijalnim osiguranjem u slučaju porođaja, je veoma mali, oko 3.000 godišnje. Kada se uzme u obzir da je najveći procenat osiguranih žena u mladim godinama, tj. kada žena najviše rađa, onda ovaj broj još jače pada u oči. Uzrok ovome je taj što se uslovi za sticanje prava na porodiljsku pomoć postali strožiji, a besposlica je pogoršala položaj radnica s obzirom na njeno stalno zaposlenje.

U pogledu plate, od 167.839 osiguranih žena 67.053 se nalaze u prva četiri najslabija platežna razreda, što znači, da je i pored niskog životnog standarda naših radnica, njihova zarada ipak ispod minimuma za egzistenciju. Posledica toga je veliki broj oboljenja žena osobito od bolesti koje dolaze od nedovoljne ishrane.

Predlozi i obrazloženje

Da mogu radnice i nameštenice iskoristiti sve pogodnosti koje im pružaju naši zakoni, i da se na taj način čuva njihovo zdravlje, njihova sposobnost za rad i time njihova vrednost za nacionalnu privredu, smatramo da je pre svega potrebno dovesti u sklad zakonske propise i njihovo funkcionisanje u praksi. Stoga je naš najglavniji zahtev:

1) *Striktna primena socijalno-zaštitnog zakonodavstva sa svima sankcijama za neispunjavanje odredaba zakona.*

Da se garantuje striktna primena zakonskih odredaba, smatramo za veoma potrebno da uđu u inspekciju rada i žene, i stoga predlažemo:

2) Da se zakon o inspekciji rada izmeni u tome smislu da mogu postati inspektori rada, osim

inženjera, i žene stručnjaci (lekari, ličnosti sa socijalnom spremom, stečenom naročitom studijom socijalnih nauka ili praktičnim socijalnim radom) čiji će zadatak biti pre svega:

a) da vode strogu kontrolu o izvođenju zabrane noćnog rada za žene, o radu žena pre i posle porođaja;

b) da se staraju o tome, da poslodavci otvaraju dečja skloništa prema zakonskoj obavezi, u kojima će voditi nadzor stručno žensko osoblje;

v) da vode nadzor o higijenskim uslovima rada, naročito o ispravnoj ventilaciji, osnivanju kuhinja, umivaonica, odvojenih za muške i ženske, garderobama itd.

Da se postigne što efikasnija zaštita materinstva za žene uposlene u industriji, zanatima, kućanstvu i poljoprivredi predlažemo:

3) Da se proširi zakon o osiguranju radnika i na poljoprivredno radništvo;

4) Da se uspostave propisi zakona o osiguranju radnika iz godine 1922 u pogledu roka osiguranja za sticanje prava na pomoć o porođaju, trajanja porodiljske zaštite, potpore za porođaje, opreme za dete i potpore za dojenje.

VI STATUT EKONOMSKI

a) ŽENE U JAVNOJ SLUŽBI

Sadašnji položaj

Prema zakonu o državnim službenicima građanskog reda iz godine 1931, koji je osnovni zakon za sve struke državnih i banovinskih službenika u Jugoslaviji, žene su potpuno ravnopravne sa muškarcima u pogledu prijema u službu, nagrada i napredovanja. Specijalni zakoni i uredbe o pojedinim strukama državne službe su to načelo pogazili, tako da imamo sledeće izuzetke:

1) Zakon o sudijama izričnо kaže u čl. 2: »Ženska lica ne mogu biti sudije«.

2) Zakon o saobraćajnom osoblju, čl. 5 glasi: »Ženski službenici mogu se primiti u službu državnih saobraćajnih ustanova kao: telefonistkinje i telegrafiste u centrali, kao blagajnice bileta i kao daktilografkinje«. Taj član dakle isključuje žene sa višom spremom iz saobraćajne službe.

3) Uredbom iz godine 1934 uveden je za žene u poštansko-telegrafskoj struci »Numerus klauzus«, i to na sledeći način: broj ženskog osoblja sa nepotpunom srednješkolskom spremom reduciran je na najviše 30% celokupnog osoblja sa nepotpunom srednješkolskom spremom, sa potpunom srednjom školom na najviše 25% i sa fakultetskom spremom na najviše 10%. Dok se ne postignu naznačeni postoci, prijem žena u poštansko-telegrafsku struku je obustavljen. Uredbom iz godine 1935 ukinut je uopšte prijem žena sa fakultetskom spremom.

4) Uredbom iz godine 1935 smanjene su prinadležnosti *udatim* ženama u državnoj i samoupravnoj službi, čiji su muževi takođe uposleni u državnoj, samoupravnoj ili privatnoj službi ili inače imaju dovoljno prihoda za održanje porodice.

Ovi izuzeci sa zakonskom osnovom pogoršani su još i time, što se primećuju tendencije da se u javnoj službi očuva prioritet muškarca. Žene vrlo teško dospevaju na vodeća mesta i uopšte sve teže ulaze u državnu i samoupravnu službu.

Kolikogod je zakon o državnim službenicima pravedan prema ženama u pogledu njihovog primanja u državnu službu, ipak postoje još struke kao što su diplomatska, opšta upravna, policijska i carinska, u koje žene, iako imaju potrebnu kvalifikaciju, do danas nisu prodrle.

Predlozi i obrazloženje

Shodno načelu ravnopravnosti oba pola i načelu da samo kvalifikacija i sposobnost smeju da otvaraju put u svaki poziv i na svaki položaj, a zbog ekonomske krize kod jednake kvalifikacije kandidata treba uzeti u obzir i njihove socijalne prilike, tražimo:

1) Da se ukinu svi izuzeci u zakonima koji se odnose na prijem žena u državnu i samoupravnu službu;

2) da se vrše postavljenja i unapređenja u državnoj i samoupravnoj službi samo na osnovi kvalifikacije i sposobnostii.

3) Primenu načela »za jednak rad jednaka nagrada« u pogledu prinadležnosti udatih žena državnih i samoupravnih službenica.

b) ŽENE U PRIVATNOJ SLUŽBI

Sadašnji položaj

Položaj nameštenica u trgovini, industriji, bankama, itd., regulisan je u Jugoslaviji:

1) Uredbom o otvaranju i zatvaranju radnja i radnom vremenu pomoćnog osoblja (1929), koja predviđa između ostalog 8-časovno radno vreme u svima bankarskim i osiguravajućim radnjama, 9-časovno radno vreme kod zubotehničara i u grafičkim preduzećima, i 10-časovno radno vreme u svima trgovačkim zanatskim radnjama. Prekovremeni rad plaća se sa 50% više od redovnog rada.

2) Zakonom o radnjama (1931) koji reguliše između ostalog i lična prava služboprimca, i to: način plaćanja prinadležnosti (ali ne utvrđuje visinu prinadležnosti), službeni otkaz, nedeljni i godišnji odmor, koliktivne i pojedinačne ugovore, otpravninu, i postupak u slučaju bolesti. Kroz oba ova zakona sprovedena je potpuna ravnopravnost žena i muškarca. Odredbe su povoljne za služboprimca.

Uprkos ovih povoljnih zakonskih odredaba, položaj privatnih nameštenica nije povoljan. Usled nezaposlenosti kao posledice ekonomske krize, ponuda radne snage je bila veća od tražnje; zato se razvila jaka konkurentska borba, u kojoj su žene

rđavo prošle. U toj borbi se niko nije obazirao na zakonske propise, ni službodavci, ni službоprimci, radna snaga se prodavala za svaku cenu i iskorišćavala se nemilice. U mnogim slučajevima žene rade za nagradu, koja je daleko ispod egzistenčnog minimuma.

Vodeća, pa čak samo i viša i bolje plaćena mesta u industriji, trgovini, bankarstvu itd. žene do sada slabo osvajaju.

Predlozi i obrazloženje

Pošto postojeći zakonski propisi tretiraju ženu potpuno po načelu ravnopravnosti, naši predlozi u pogledu ekonomskog poboljšanja privatnih nameštenika odnose se kako na žene tako i na muškarce.

Kako je u današnjem privrednom sistemu najbolja zaštita ona, koja crpe svoju snagu iz organizovane odbrane, smatramo da u prvome redu treba predložiti — naročito ženama — da aktivno učestvuju u radu svojih sindikalnih organizacija.

S obzirom na to što je privredna kriza bila službodavcima povod da ne ispunjavaju zakonske propise, a službоprimci su zbog borbe za opstanak morali prihvatiti rad po svaku cenu, smatramo da je dužnost nadzornih vlasti da baš u takvim periodama istraju energično na primeni zakonskih propisa i da pružaju slabijem delu svu zaštitu. Sem toga zakon o radnjama u pogledu iznosa prinadležnosti nameštenika smatra da je, ako u ugovoru nije određena plata, zaključena primerna plata, koja se ravna po običaju koji postoji u mestu preduzeća za osoblje dotične vrste. Ta odredba je suviše elastična. Najzad da bi se manjio broj nezaposlenih privatnih nameštenika kao i obezbedila njihova egzistenčna sigurnost, predlažemo:

1) Da se bez obzira na privrednu krizu striktno sprovode zakonski propisi.

2) Da se zakonom utvrdi egzistenčni minimum i da se zabrani sklapanje kolektivnih i pojedinačnih ugovora koji bi ga povredili.

3) Da se smanji radno vreme za sve vrste preduzeća na sedam časova dnevno.

4) Da se zabrani prekovremeni rad.

5) Za privatne nameštenike uvesti obavezno osiguranje za slučaj nezaposlenosti, iznemoglosti i starosti.

c) ŽENE U INDUSTRIJI I ZANATIMA

Sadašnje stanje

Radno vreme, prekovremeni rad, odmor, naročita zaštita žena i dece, sindikalno organizovanje, uređenje radničkih komora, higijena radionica, organizacija posredovanja rada i osnivanje ustanova radničkih poverenika regulisano je u Jugoslaviji u Zakonu o zaštiti radnika (1922). Ovaj zakon proteže se na sva zanatska, industrijska, trgovačka, saobraćajna i rudarska preduzeća. Pošto on ne reguliše sva pitanja radničkog odnosa, radi popunavanja njegovih praznina, doneti su zakoni koje smo pomenuli u poglavlju »Žene u privatnoj službi«. Svi ti zakoni sprovode potpunu ravnopravnost oba pola. U februaru 1937 godine donet je još Zakon o minimalnim nadnicama, koji takođe bazira na ravnopravnosti polova.

Radnice su bile uvek i u svima preduzećima nagrađivane manje od muškaraca, i ovoj nepravdi učinjen je kraj novim zakonom o minimalnim nadnicama, koji stupa na snagu 14 aprila 1937 godine.

Predlozi i objašnjenje

Sve što smo predložili u poglavlju »Žene u privatnoj službi«, važi i za ženu radnicu u industriji i zanatu.

d) KUĆNE POMOĆNICE

Sadašnji položaj

Radni odnosi kućnih pomoćnica nisu regulisani jedinstvenim zakonom za celu zemlju, nego postoje samo uredbe, koje važe za pojedine banovine. Ove uredbe su daleko od toga da bi se mogle smatrati za ekonomsko-socijalnu osnovu rada kućnih pomoćnica.

Za sve kućne pomoćnice u celoj zemlji važi samo Zakon o osiguranju radnika za slučaj bolesti i nesrećnih slučajeva. Prirodno je da je usled nedostajanja zakonskog regulisanja radnih odnosa kućnih pomoćnica, njihov položaj veoma slab i iskorišćavanje njihove radne snage često bez granica.

Predlozi i objašnjenje

Kućne pomoćnice čine veoma veliki broj naših zaposlenih žena; priroda njihovog rada je sasvim drukčija nego što je to slučaj kod industrijske radnice; njen odnos prema poslodavcu je naročite vrste i daje naročite prilike za iskorišćavanje — iz svih ovih razloga potrebno je da se tačnim propisima utvrde njihova prava i dužnosti. Stoga tražimo zakonsko regulisanje nagrada, radnog vremena, nedeljnog i godišnjeg odmora, normi za njihovu kvalifikaciju (sobarica, kuvarica itd.), stručnog osposobljavanja i obaveznog osiguranja za slučaj nezaposlenosti, iznemoglosti i starosti svih kućnih pomoćnica.

e) SELJAKINJE — SLUŠKINJE U SELJAČKOM GAZDINSTVU — POLJOPRIVREDNE RADNICE

Sadašnje stanje

Oko 80% stanovništva Jugoslavije bavi se poljoprivredom. Pošto postoje ogromne razlike u pogledu plodnosti zemlje, što je od velikog uticaja na

ekonomski položaj seljaka, nemoguće je postaviti apsolutno sigurno i jednostavno merilo za ocenjivanje toga položaja. Ako apstrahiramo iz našeg posmatranja seljaka, koji može pristojno da izdržava svoju porodicu, a može je i osigurati za sve životne neprilike, ostaje ona seljačka porodca koja se jedva izdržava od prinosa svoga poseda, ili se uopšte ne može izdržavati. Kod ovih porodica postoje opet razlike; neke se bave kućnom industrijom, ili sezonsim radovima u zemlji i na strani, ili idu u pečalbu, da takvim prihodima izravnjaju deficit, koji nastaje usled nedovoljnog donosa poseda. Usled terenskih prilika neke porodice uistini žive u najgorim prilikama, jer ne mogu dopunskim radom poboljšati svoj ekonomski položaj. Iz svih ovde navedenih razloga, nemoguće je dati karakteristiku ekonomskog položaja seljakinje, koja bi važila za celu zemlju. Pored toga treba uzeti u obzir veoma važan fakt, naime taj da su ekonomske veze u seljačkoj porodici tako uzane između pojedinih članova, da je iz te povezanosti teško izdvojiti seljakinju kao ekonomsku jedinicu.

Položaj sluškinje u seljačkom gazdinstvu i poljoprivredne radnice do sada, u našoj zemlji nije regulisan zakonskim odredbama (samo su uredbom utvrđene minimalne nagrade poljoprivrednog radništva u Dunavskoj banovini), i na njih se čak ne proteže zakon o osiguranju radnika za slučaj bolesti.

Predlozi i obrazloženje

Ekonomski položaj seljakinje, koju smatramo samo za deo ekonomske zajednice koju tvori svaka seljačka porodica, mogao bi se poboljšati samo na taj način da se uopšte obezbedi ekonomski položaj seljačke porodice. Pošto su u našoj zemlji prilike u kojima žive seljaci veoma raznolike i pošto prihodi seljačke porodice zavise od mnogih komponenata (vremenske prilike, saobraćajne veze, svetske cene agrarnih proizvoda itd.) smatramo da je potrebno sprovesti niz različitih mera za svrhu obezbeđenja ekonomskog stanja seljačke porodice.

Što se pak tiče seljakinje kao majke, smatramo da bi se njoj morala pružiti bar onolika socijalna zaštita, kao što je pruža industrijskoj radnici zakon o osiguranju za slučaj bolesti i porođaja. Statistikama je utvrđen fakt da vrlo veliki broj seljakinja umire na porođaju, čime je teško pogođena ekonomska snaga seljačke porodice. Poznajući naše socijalne i privredne prilike, smatramo da bi se ova socijalna zaštita najefikasnije sprovela kroz već postojeće zdravstvene zadruge, ako bi dobile u tu svrhu naročitu pomoć od države. U krajevima, gde zdravstvene zadruge još ne postoje, koje su izrazite organizacije za zdravstvenu samopomoć seljaka, vlada može forsirati njihovo osnivanje.

Ekonomske prilike sluškinja u seljačkom gazdinstvu i poljoprivrednih radnica, treba što pre urediti zakonom, a pre svega fiksiranjem minimalnih nagrada i osiguranjem za slučaj bolesti, iznemoglosti i starosti. Pošto je zbog prirode poljoprivrednog rada veoma teško utvrditi radno vreme, koje bi moglo da važi kroz celu godinu podjednako, morao bi zakon imati odredbe, koje će da zaštite sluškinju i poljoprivrednu radnicu pred iskorišćavanjem. Po istom načelu bi morale biti zasnovane i odredbe za nedeljni i godišnji odmor.

VII NASTAVA

NARODNE, GRAĐANSKE, SREDNJE, UČITELJSKE, DOMAĆIČKE ŠKOLE I UNIVERZITETI

Sadašnje stanje

a) Nastavno osoblje

Prema postojećim zakonima žena kao nastavnica može vršiti nastavničku dužnost na svima školama svih tipova, od univerziteta do narodnih škola i zabavišta. Zakoni joj ne uskraćuju pravo da dospe i do vodećih mesta u celokupnoj nastavi koja potpada pod Ministarstvo prosvete, i od vodećih mesta u samom ministarstvu; da postane član Prosvetnog saveta, koji je najviši savetodavni organ u svima školskim i nastavnim pitanjima; i član komisije za državne ispite.

Faktično stanje ne odgovara zakonskim propisima, jer i bez specijalnih zakonskih odredaba, favoriziraju se muškarci pre svega na svima višim položajima, i zatim i na svima ostalima. Žene tumače tu pojavu činjenicom što muškarci imaju pravo glasa, oni su jak politički faktor i za njihovu korist se čini mnogo više, no što se čini za političko bespravnu ženu. — Na ženskim srednjim i učiteljskim školama, ženskim građanskim, nižim i višim narodnim školama broj žena direktora i žena upravnika je veoma mali. Među školskim nadzornicima za građanske i narodne škole je samo jedna žena.

Predlozi i obrazloženje

1) Polazeći sa načela da za vršenje ma koje službe mora biti merodavna samo kvalifikacija koju zakon propisuje, i u današnjem teškom privrednom stanju pored toga još socijalne indikacije, smatramo da se moraju zakonski propisi bezuslovno ispunjavati i postavljati ličnosti prema njihovim kvilifikacijama.

2) Pošto zakoni ne zabranjuju postavljenje žena za direktore i upravnike raznih tipova škola, za školske nadzornike i više činovnike Ministarstva prosvete, predlažemo da se zakonski propisi u potpunosti ostvaruju i da se time da spremnim ženama prilika da pokažu i izgrade svoje sposobnosti za

vodeća mesta. Time što se žene konsekventno odbijaju od vodećih mesta, u njima se takoreći nasilno ubija samopouzdanje i guši razvijanje postojećih sposobnosti, što sigurno nije od koristi ni za državu, ni za narod. Kao što nemaju ni svi muškarci sposobnosti za vodeća mesta — ali im se ipak daje prioritet — tako ih nemaju ni sve žene; ali onima koje ih imaju, treba stvoriti mogućnost da takve sposobnosti posvete dobru celokupnosti.

3) U zakonima o srednjim i učiteljskim školama stoji da se »*mogu*« i nastavnice postaviti za direktore u ženskim srednjim i učiteljskim školama, ako ispunjavaju zakonske pogodbe. Ali kako se u praksi postavljaju gotovo isključivo muškarci za direktore u tim školama, to predlažemo da se u zakone unese: u ženskim srednjim i učiteljskim školama direktori »*moraju*« biti žene. Naročito je ovo važno za one ženske škole koje su internatski uređene, jer samo žena može biti dobar i poverljiv savetodavac ženskoj omladini u godinama, u kojima nastupa tako presudan preokret u telesnom i duševnom razvitku devojčica.

4) Celokupno rukovanje domaćičkim školama *mora* se dati kvalifikovanim ženama, jer sumnjamo da muškarci koji sada dirigiraju ovim školama iz Ministarstva prosvete i banovinskih uprava imaju takvu spremu, kao što je imaju žene, koje su pohađale stručne škole na strani i u zemlji i u dugogodišnjem radu stekle ogromno iskustvo.

b) UČENICI

Naši školski zakoni ne poznaju ograničenje polova u pogledu školovanja i sve škole su svima pristupačne. Izuzetak čine samo bogoslovije svih veroispovesti i teološki fakulteti koji spremaju rimo-katoličko sveštenstvo dok teološki fakultet koji sprema pravoslavno sveštenstvo za veroučitelje, prima i žene.

Ograničenje pohađanja postojalo je pre dve godine samo za ženske učiteljske škole i u njima je bio obustavljen upis novih učenica. Obustavljenje upisa je posledica činjenice da je zbog premalog broja ženskih stručnih škola ženska omladina, koja je bila željna više spreme odlazila u učiteljske škole i gimnazije, i usled toga se kroz godine gomilao broj diplomiranih učenica učiteljskih škola, tako da ih ima sada oko 1800 (prema 400 muških), koji su nezaposleni. Pošto je i na univerzitetima diplomirao u poslednjim godinama mnogo veći broj studenata, no što se mogao zaposliti, pojavio se i tu zastoj i danas imamo oko 1000 nezaposlenih diplomiranih studenata oba pola.

Predlozi i obrazloženje

U našoj zemlji imamo još priličan broj analfabeta, mnogi razredi svih vrsta škola su pretrpani, mnoge narodne škole su nepodeljene, nedostaju nam razne stručne škole osobito domaćičke. Usled nepovoljnih finansijskih i privrednih prilika ovi nedostaci izčezavaju sporim tempom. Ali uprkos tome, smatramo da mora biti jedna od najprečih briga vlade da nađe sredstva za postepeno i sistematsko izgrađivanje našeg sveukupnog školstva; time bi se postigla velika opšta narodna korist i tolike stotine mladih ljudi moglo bi se zaposliti.

VIII STRUČNO ŠKOLSTVO

Sadašnje stanje

Tipovi stručnih škola podeljeni su u Jugoslaviji sledeće: za oba pola 5 raznih stručnih škola; samo za žensku omaldinu 4 razne vrste i samo za muške 5. Od muških stručnih škola, koje ne primaju učenice, izdvajamo naročito dve: tekstilne škole (postoje dve u celoj zemlji), koje spremaju kvalifikovano radništvo za tekstilnu industriju, a državna saobraćajna železnička škola u Beogradu, koja sprema osoblje za direktnu prometnu službu, i koja je u školskim godinama 1922-23 i 1923-24 primala i žene.

Predlozi i obrazloženje

U tekstilnoj industriji, koja je u stalnom porastu, zaposleno je više žena nego muškaraca. Žene su u toj industriji veoma slabo nagrađene i nemaju mogućnosti napredovanja, jer su nekvalifikovane. Kvalifikacije bi mogle dobiti samo stručnom spremom, a dobijanje stručne spreme im je zabranjeno, jer ne smeju pohađati tekstilne škole.

Žene mogu danas da se spreme za šofere i pilote, a ne mogu da se spreme za prometnu službu, koja sigurno u pogledu prisebnosti duha i otpornosti nerava ne traži više, no što traži upravljanje aeroplanom.

Jedan od bitnih uslova da se postigne ravnopravnost u privrednom životu je: jednaki uslovi za oba pola za osposobljavanje za rad. Na osnovu toga načela tražimo da se da ženi potpuna sloboda pri određivanju poziva. Zato joj moraju biti pristupačne sve stručne škole. Sporedno je, da li će žene pohađati baš sve škole, glavno i načelno važno je da im se stvori što šira mogućnost za stručnu spremu.

Изложба књига југословенских женских писаца у Дубровнику

Ову ретку и занимљиву изложбу књига приредило је наше Удружење универзитетски образованих жена, у оквиру Међународне изложбе књига женских писаца на Конгресу Међународног женског савеза, одржаног у Дубровнику од 28 септембра до 9 октобра 1936 године. Удружење је за овај конгрес, у циљу упознавања страног света са књижевним и научним радом наших жена, приредило три значајна дела. На првом месту је *Библиографија* књига југословенских женских писаца рађена при београдској, загребачкој и љубљанској секцији друштва, а повезана уједно (издање помогнуто Југословенским женским савезом). Ова књига је у највећој мери омогућила приређивање колективне изложбе књига наших женских писаца. Друга књига, *L'oeuvre littéraire des femmes yougoslaves*, састављена по студијама Паулине Албале (српски део), Зденке Марковић и Олге Остерман (хрватски) и Н. Н. (словеначки) — у издању Југословенског женског савеза — послужила је врло корисно конгресу као преглед књижевности наших женских писаца. Трећа књига, *Монахиња Јефимија* приређена од Београдске секције друштва, у две едиције, са упоредним француским или енглеским текстом, у врло укусној штампи наше државне штампарије, претставља је достојно прво, средњевековно уметничко дело српске жене. Приликом конгреса и словеначке жене приредиле су и издале једну антологију, *Jugoslavische Frauenlirik* у преводу Лили Нови, њиховог изврсног преводиоца, у репрезентативном издању Беломодре књижнице Минке Крофте. Југословенски женски савез издао је за конгрес брошуру Алојзије Штеби, *L'activité des sociétés féminines en Yougoslavie*.

Изложбу су уредиле четири наше библиотекарке, које је Министарство просвете одредило на молбу Југословенског женског савеза — Милица Војиновић и Љубица Марковић, професори и књижничари Универзитетске библиотеке у Београду, д-р Елза Кучера, књижничар Универзитетске библиотеке у Загребу и д-р Мелита Пивец—Стеле, помоћник библиотекара Државне библиотеке у Љубљани. Књиге за изложбу уступиле су највећим делом наше главне државне библиотеке: *Народна библиотека* у Београду дала је 103 књиге, Универзитетска библиотека у Београду 84 књиге; Универзитетска библиотека у Загребу 198 књига и Државна библиотека у Љубљани 153 књиге. Знатан део књига, око стотине, изложило је Удружење универзитетски образованих жена из своје библиотеке; било је књига које су дале приватне личности. Укупно је било изложено преко 650 књига, које су наше жене писале, преводиле издавале или уређивале.

Међународна изложба књига, у чијем је оквиру била и југословенска, приређена је у дворани Учитељске школе. Излагале су: Америка — сто најбољих књига за сто последњих година, раскошно опремљених; Француска — известан број савремених дела; Чехословачка — дела својих угледних књижевница; Норвешка — дела својих најбољих књижевница, међу којима — већи број књига Sigrid Undset, затим Летонија и Литва. Чешку и норвешку изложбу уредиле су њине библиотекарке, француску изложбу Mme de Pange, праунука гђе de Stal. Југословенски део изложбе био је највећи. Архитектонски и декоративни део изложбе са успехом је извела Ружица Илић, архитекта. Нарочито је привлачио пажњу дубровачки портре Цвијете Зузорић, диван стари рад. Било је доста фотографија, одвојено и на књигама, од којих су неки биле врло интересантне, нарочито старијих писаца. И на преводима је био велики број слика страних писаца, код којих су се нарочито задржавали њихови сународници са очитим задовољством. Изложба је чинила врло леп и пријатан утисак.

Изложбу је отворила леди Абердин, претседница Међународног женског савеза 28 септембра. Од наше стране говорила је гђа Зорка Карапић, која је са познавањем приказала културни напредак наше жене.

Југословенска изложба требала је да претстави културни рад југословенске жене у прошлости и садашњости. Књиге су одабиране по књижевној, а делом и по историској вредности, и излагана су по могућству прва издања. Изложба је била уређена по главним групама и струкама, хронолошки. *Лепа књижевност* — песништво, драма, књижевна проза, дечја књижевност — подељена је на *оригинална* и *преведена дела*; наука је била заступљена многим гранама, засебан део чинили су *повремени списи* — календари, алманаси, часописи и новине; издвојени су били феминизам и домаћинство.

Песништво је било претстављено већим бројем дела, и са драмом, заузело је један, лепо уређени кут изложбе. Истакнуто је било на првом месту дело *Монахиња Јефимија*, библиографско издање са репродукцијама Јефимијиног уметничког рада. Књига је била отворена код снимка — текста чувене *Похвале Кнезу Лазару*

(1399). Прва српска књижевница новијег доба, *Милица Стојадиновић—Српкиња* имала је три књиге Песама (1850, 1855, 1869). Затим су биле изложене песме *Драге Дејановић* прве српске феминисткиње, *Софије Стојановић*, *Јелене Димитријевић*, поред других, до најдаровитије међу њима, *Данице Марковић* — Тренуци и Тренуци расположења. Од савремених песникиња истакнуте су песме *Десанке Максимовић*, као најпопуларније, затим редом песме *Јеле Спиридоновић—Савић*, *Јованке Хрвачанин*, *Милице Костић*, *Анице Савић—Ребац*, *Доре Пилковић*, *Вере Обреновић—Делибашић* и других. Само поглед на ове песничке збирке довољан је да изазове претставу о развоју наше женске уметничке лирике.

Каква је разлика између невештих и оскудних стихова на почетку наше женске поезије и данашњег обогаћеног песничког језика, пуног прелива, савремених српских песникиња. — Прво песничко дело хрватске жене је Putni tovaruš од грофице *Катарине Франкопан Зрињске*. Овај молитвеник и збирка песама штампан у Млецима 1661 год., доживео је два издања у Љубљани, 1687 и 1715 и од овог последњег издања изложен је био само снимак насловног листа; исто тако од *Катарине Патачић* — Pesme horvatske (Вараждин 1781) били су изложени само снимци. Из 18 века изложено је било од *Анице Бошковић*, сестре Руђера Бошковића, Bigisanje o ljubavi Jezusovoj (Mleci 1783). *Ана Видовић*, из Задра, која је из далматинског препорода, сарадница „Зоре" имала је три своја дела: Anka i Stanko 1841, Pjesme 1844, Josipu Jelačiću 1851. Од новијих песникиња, *Милка Погачић*, претстављала је била у поезији својим збиркама Pjesama из 1885 и 1912 год. Изложене су, даље, песме *Марије Кумичић*, жене Еугена Кумичића, новинарке, затим *Иве Род*, *Јагоде Брлић*, *Марије Туцаковић*, *Иванке Венедиктер*, *Доре Пфанове*, *Тонке Нарић—Дворник*. — Прва словеначка песникиња је *Фани Хаусман* са књигом Pesmi, затим су изложене песме *Виде Јерај*, *Елизабете Кремзнар*, *Доре Груден*, *Маре Ламут*, *Људмиле Пољанец* и *Самсе Максе*. И код хрватских и словеначких песникиња истичу се ретки и лепи лирски таленти.

И на *приповедној прози* наша жена почела је да ради врло рано, пре једног века, и успела је да створи себи лепо место. Прва жена код Срба која је штампала своје дело била је *Јевстахија Арсић* — Совет матерни (Будим 1814). *Милица Стојадиновић Српкиња* имала је у Фрушкој гори 1854, свој дневник у три књиге (1861, 1862, 1866). Крајем 19 века имамо већ и жену новелисту, *Милку Гргурову* — Приповетке 1897. Биле су изложене и две књижице *Српске Краљице Наталије*, Мати и син (1892) и Афоризми (1897). У двадесетом веку приповетка се развија, бива садржајнија, психолошки дубља и стилистички савршенија, а јавља се и роман. Први роман од *Јелене Димитријевић*, Нове (1912); од ове књижевнице била су изложена два најновија дела: Une vision (песма) и Нови свет (путопис). Новелистика добија прве снажне писце у *Милици Јанковић* — Исповести (1913), Плава госпођа, Мутна и крвава (романи) и у *Исидори Секулић* — Сапутници (1913) и Писма из Норвешке (1914). На новели и књижевној прози раде са успехом данас: *Десанка Максимовић*, *Мара Ђорђевић Малагурска*, *Јованка Хрвачанин*, *Верка Шкурла Илијић*, *Надежда Тутуновић*, *Јелена Билбија*, чија су главна дела била изложена, а било је и других. Треба поменути овде и *Анђелију Лазаревић*, ћерку Лазе Лазаревића, чијом је смрћу изгубљен редак приповедачки дар. Изложени су били романи: *Зоре Димитријевић*, *Љубице Радоичић*, *Марице Вујковић*, *Феди Мартинчић*. — Најстарије дело хрватске приповедне прозе су Domorodne poviesti *Драгојле Јарневићеве*, књижевнице илирског доба. Од савремених су изложена дела: *Јагоде Трухелке* и *Марије Јурић* (романи), *Аделе Милчиновић*, *Зофке Кведер* — Iskre, *Милке Погачић* — Pripovijesti, *Марије Кумичић*, *Зденке Марковић* — Kuća u snijegu i Kuća na suncu, *Штефе Јуркић*, *Сиде Кошутић*, *Марије Радл*, *Зденке Јушић—Сеуник* и *Кларе Дајч—Жупић*. — Од дела старијих словеначких књижевница било је на изложби од *Павлине Пајк*, *Јосипине Турнограјске*, *Марије Кмет* (четири дела), *Марије Кокаљ—Железнове* — Brezdomci; роман, *Манице Коман* (два дела). Од највеће словеначке књижевнице *Зофке Кведер Деметровић* неколико њених дела: Iz naših krajev, Njeno življenje, Misterij žene, Odsevi, Vladka, Mitka in Mirica — и од *Илке Ваште-Бургер*, два историска романа. Многи од ових писаца које смо досад поменули истакнути су приповедачи и њихова дела све више улазе у одабране библиотеке и издања (Српска књижевна задруга, Наша књига, Матица Хрватска, Беломодра књижница и др.).

Као најстарије драмско дело изложено је Ретка срећа (1900) од *Милеве Симић*, затим краћи позоришни комади од *Данице Бандић*, *Даринке Ћосић*, и других, до најновије комедије *Љубинке Бобић*, Наши манири. — Хрватице имају драму још раније *Аница Бошковић* има једну пасторалу: Razgovori pastirski vrhu porođenja Gospodinova. Из 19 века су драме: *Марије Ракић*, Grobar, *Хермине Томић*, Zabluda matera i Ljubav i sjaj, затим од *Иде Фирет*, Kraljević-Radovan. Из 20 века су: *Камиле Луцерне*, Jedinac, *Хермине Беркић*, Matija Gubec, *Аделе Милчиновић*, Bez sreće, *Зофке Кведер*, Unuk Kraljevića Marka и драме *Сиде Кошутић* и *Зденке Смрекар*. — На словеначкој драми радила је *Кремзнарева*, а *Песјакова*

је дала либрето за Феретеров Gorenjski slavček (1896).

Дечја књижевност била је претстављена на изложби великим бројем књига. Изложене су биле мање ствари Данице Бандић и Даринке Ћосић, затим од Милице Јанковић — Зец и миш, Јелене Билбије — Приче за децу, Десанке Максимовић, Срце лутке спаваљке, *Дечја и омладинска књига*, издање Женског покрета — информативно дело са каталогом. — Загреб је изложио више дела, међу којима и дела нашег класичног дечјег писца, *Иване Брлић Мажураниħ* чије *Priče iz davnine* на нашем језику имају три издања а преведене су на неколико језика — енглески, шведски, чешки, дански, руски, словачки и немачки; сва ова издања била су у врло лепој опреми. Од осталих писаца било је: од *Јагоде Трухелке* неколико дела: Tugomila, Pipo i Pipa i dr., затим дела *Милке Погачић*, *Јелице Бернаџиковске - Беловић*, *Зденке Смрекар*, *Марије Видале*, *Антоније Касовиц—Цвијић*, *Злате Коларић Кишур*, *Зоре Руклић*, *Јулке Јантарић*, *Антице Јурас-Љубић*, *Ирине Александер*. — Од Словенкиња била су изложена дела: *Анице Чернеј*, *Маријане Грасели*, *Марије Гршељ*, *Виде Јерај*, *Љубе Пренер*, *Људмиле Прунк*, *Илке Ваште—Бургер*, *Марије Вирглер*.

Из прегледа књига које су биле изложене може се добити приближна слика наше жене у књижевности. Жена се и код нас не бави књижевношћу као луксузом; књижевност је израз њеног личног и друштвеног живота, душевна и естетичка потреба. Зато данас нису ни код нас више ретки женски писци који се одликују у поезији, књижевној прози, роману, драми и дечјој књижевности. Могло би се рећи да је лепа књижевност област која одговара жени и у којој је она осведочила своје лепе дарове. Али како стоји наша жена према науци? Прођимо кроз изложбу стручних и научних дела, која већ изненађују бројем.

Почнимо са *филозофијом* и *психологијом*. Из филозофије су била изложена дела најплоднијег и најистакнутијег женског писца *Ксеније Атанасијевић* — Њени филозофски фрагменти, Бруново учење о најмањем, L'atomisme d'Epicure. На психологији ради са успехом *Елза Кучера* (из Загреба) — Psihogalvanska refleksna pojava, Willenshandlung, затим *Мира Кочонда-Водваршка* и *Зора Вонеш*. Од Словенка је најпризнатија *Алма Содник*, чијих је неколико дела било на изложби: Franz Vebers System der Aesthetik, Zgodovina psihologije, Zgodovinski razvoj estetskih problemov и још три дела.

На *педагогији* радиле су наше жене од првих почетака женског образовања. Од првог директора Више женске школе, *Катарине Миловук* била је изложена Методика (1866); од *Милеве Симић*, наставнице женске гимназије у Новом Саду и књижевнице дело: Главнија правила о практичном васпитању деце, а од *Даринке Косић*—Буље Последице домаћег васпитања (у три дела), издања Матице српске. Нарочито је обилан рад на настави, издавању уџбеника, највише за средње школе. Најпознатије су као писци уџбеника: *Зора Вуловић* (читанке), *Љубица Јанковић* (словеначка књижевност), *Катарина Богдановић* и *Паулина Албала* (Теорија књижевности), *Јелисавета Марковић*, *Јелисавета Ибровац* и *Зора Каралић* (француски језик), *Луџза Јакшић*, *Марија Стенсфилд Поповић*, *Божић Гаридо* (енглески језик), *Настасија Глушчевић* (руски језик), *Персида Вулић*... (хемија); затим за друге школе: *Милица Илић* — Занатско књиговодство, *Јулка Павловић* (природопис), *Даница Савковић* — Уџбеник српскохрватске стенографије, *Даница Крстић* — Школа за клавир, *Деса Дугалић - Недељковић* — Елементи визуелне глуме и др. — У хрватском делу рад је више педагошки, теоријски. Од *Марије Јамбришак* изложено је: Viša naobrazba potrebna je ženi (1883) са још две књиге, затим дела: *Аделе Милчиновић*, *Иване Хиршман*, *Јагоде Трухелке*, *Милке Погачић*, *Антоније Касовиц—Цвијић*, *Леуре Балије*, *Зденке Марковић*, *Вере Штајн-Ерлих*. Од Словенкиња су изложена дела: *Ферјанчић Гизеле*, *Анице Лебар*, *Минке Скаберне*, *Иванке Негро—Храст*, *Ангеле Пискерник*, *Павле Резенберг*, *Луитгарде Рихар* и *Станиславе Скварча*.

Наша жена показује живо интересовање и за *социјалне науке*. Право — што је заиста необично, има већ своје женске писце. На правима су озбиљно почеле да раде две, рано преминуле, жене: *Радмила Петровић—Радојичић* од које је, било изложено: једна расправа, *Васојевички закон* и издање *Законика Петра I* владике црногорског и *Вера Дравић*, расправа Комуналне финансије. Данас у овој струци ради са успехом *Анка Гођевац*, и то на међународном праву — њене расправе: Основна правна начела сталног суда међународне правде у Хагу, Nationalité de la femme dans la nouvelle loi yougoslave, Принципи и правила Међународног права. О социјалним питањима била су изложена два дела: *Милице Топаловић*, Побачај и његови узроци и *Лепосаве Ђорђевић*, Може ли и треба ли женскиње да суделују у оснивању и раду земљорадничких задруга. — Од хрватских жена: *Марија Кумичић* књига Ante Starčević, *Лене Марковић*, Priručnik iseljenički, *Милице Богдановић*, O trgovini devojkama, *Иване Брлић—Мажураниħ*, Mir u duši и Otpuštanje žena iz službe. — Словенке су изложиле: од *Алојзије Штеби*, Demokratizem in ženstvo, *Анџеле Воде*, Žena v današnji družbi, затим, *Jugoslovenska žena za narodno svobodo*, *Pravila in*

članska izkaznica Zveze gospodinjskih pomočnic in hišnih delavk v Ljubljani.

На *филологији и књижевности* опажа се све већи успех и јавља се све већи број женских писаца. Од Дивне Вековић био је изложен француско-српски речник, затим књижевне расправе: од Исидоре Секулић, једна од њених одличних критика, Петар Кочић, Анице Савић—Ребац — Предплатонска еротологија, *Вукосаве Милојевић*, La théorie des passions du pére Senault и друге. — Од хрватских жена било је: од *Наталије Викерхаузер*, Englischer Unterricht, Marlurg 1897, Goethes Iphigenie, *Данице Бедековић*, Gramatika eksperanta и Rječnik, *Марије Колудровић*, Slovnik ruskog jezika, *Јелене Колин*, Engleska gramatika, *Божене Шумпф*, Petite grammaire. Затим, из књижевности: Камиле Луцерне неколико књига: Assan Agas Gattin, Maxim Crnojević, Das Ballandendrama der Südslaven и Protheus Goethe; од *Аде Брох*, Die Frau in der anglosächsischen Poesie и Past victories; *Аделе Милчиновић*, Dragojla Jarnevićeva; *Славе Пециновски—Растовчан*, Preradović Lina Lieder и Kapperova Lazarica; *Зденке Марковић*, Das Drama bei Nyspianski, *Ани Целе*, Théatre de Musset, *Милице Богдановић*, Лав Толстој, *Маријане Краљ*, *Славке Гргинчевић*. — Словенке су изложиле из ове области: *Марије Боршник*, France Levstik in Prešernova kči, *Ернестине Јеловшек*, Spomeni na Prešerna, *Силве Трдина*, Josip Murn Aleksandrov.

Из *историје и културне историје* био је леп број дела? *Марије Илић Агапов*, Историја Београда, *Јелене Лазаревић*, Енглескиње у српском народу, *Лене Јовичић*, Pages from here and there и друге. Хрватице су изложиле већи број дела, *старијих Каролине Улман*, Theater Almanach Esseg 1848, *Марије Јамбришак*, Znamenite žene 1885; затим *Милице Богдановић*, Car Julijan Apostat, *Владојле Коларић*, Iz povijesti Bosne, *Антоније Касовиц-Цвијић*, Vatroslav Lisinski, *Ружицке-Строци*, Prve javne pozornice, *Јелке Перић*, Šibenik u kugi, *Вере Стојић*, Hronologija jugoslovenskih zemalja. Од словеначких је било претставничко дело *Мелите Пивец-Стеле* — La vie economique des Provinces illyriennes.

За *етнографију и фолклор* наша жена показује живо интересовање. Са успехом је започела рад на овој струци *Савка Суботић* — О нашим народним тканинама и рукотворинама, затим је обилно радила *Јелица Беловић-Бернаџиковска* која је штампала у Београду, Загребу и иностранству. Изложени су били од ње: Српски народни вез и текстилна орнаментика, Народни вез, Tehnološki rječnik Hrvatski narodni vezovi, Die Sitten der Südslaven, (Dresden 1918). Данас су запажене *Љубица и Даница Јанковићеве* — Народне игре. Од хрватских жена: *Мара Чоп-Марлет*, Südslavische Frauen, Budapest 1888, *Милена Мразовић*, Bosnisches Skitzenbuch, Leipzig 1900, затим прилози од *Јелке Шуфлај*, *Бранке Франгеш*, *Маријане Хонеберг-Гушић*, *Ане Павловић-Михалџић*, *Драге Ковачевић-Дугачки*, *Вере Котак* и *Лине Богдан-Бијелић*.

Изложено је било више дела из *природних наука и медицине:* од *Марије Гојковић*, Улога воде у образовању биљних облика, *Марије Вајс*, Душевни развитак детета, *Смиље Костић-Јоксић*, Klinički pregled pribora za disanje, *Марије Лемешић* (са Бранимиром Јовановићевом) Ручна књижица за клиничка, laboratorijska ispitivanja; *Јелице Петровић*, Les variations du pied plat suivant l'age, *Надежде Станојевић*, Нега одојчета и *Вилме Јанишеве-Рашковић*, Биологија жене и друге. Од хрватских дела, *Зденке Семелић*, Sur les 1—2 naphtophenazoximes, Geneve 1920, *Јелице Тот*, *Јелене Колин*, *Мире Брајтенфелд-Машек*, Prilog klinici tumora hipofize, *Бранке Акачић-Вуковић*, Ljekovito bilje Jugoslavije, *Зоре Клас*, Nova fotobakterija iz Jadranskog Mora, La presence de iode chez les algues adriatiques, Physiologie der Kakteen, Eine neue Thorea aus Jugoslavien, *Зоре Вонеш*, Emphiridende Materie. — Словеначке жене су изложиле: *Марије Дебељак*, Plezalna tehnika, *Штефаније Хумек*, Prehrana po novih zdravstvenih načelih, *Миле Светличић-Шлибар*, Lepodržne vaje za mladino in žene и *Moderna ženska telesna vzgoja*.

Из овог дугогређања књига може се добити општи утисак о научној радозналости наше жене, њеном интересовању за разна научна питања којима она приступа све разноврсније. Наравно да је међу овим књигама више научних прилога него дела од веће вредности, али се при том не сме сметати с ума да наша жена улази у науку постепено и да јој је од скора приступила. Зато и већи број дела има више релативну вредност. Али непобитан факт је и то да се већ и у науци јављају жене као озбиљни радници и да ће их временом бити све већи број.

Феминизам, борба за права жене и њена идеологија, био је на изложби претстављен многим делима. У центру је био зборник *Српкиња*, затим су била груписана издања женских друштава, споменице (Добротворне задруге Српкиња, Женског друштва, Јеврејског друштва, Конгреса жена и Женског савеза, Женски покрет у Војводини). Затим, списи и расправе о феминизму од *Марије Големовић*, *Савке Суботић*, *Зорке Јанковић*, Женско питање, *Алојзије Штеби*, O saradnji društava, Le travail de feministes yougoslaves, L'achivité des sociélés féminines en Yougoslavie, *Паулине Албале*, *Радмиле Петровић-Радојичић*, *Марије Стансфилд-Поповић*, *Милице Цветковић*, *брошура Pravo glasa za žene* и друге. Од хрватских дела су: *Славе Пециновски-Растовчан*, Женски pokret и otpuštanje žena iz službe, od сло-

веначких од *Милке Умбергер*, Poročilo o 30 letnici Društva učiteljic v Ljubljani.

И *домаћинство* је имало већи број књига, највише кувара: *Катарине Поповић-Мицине*, *Софије Мирковић*, *Драге Максимовић*, *Драге Радошић* и *Данице Стојановић*, *Marie Louise*; од хрватских *Мире Вучетић*, а од словеначких више њих, од *Маријане Грасели*, *Фелиците Калиншек*, *Магдалене Плајвајс*, *Марије Ремец*, *Минке Васић*. Књиге из домаћинства писале су: *Милева Симић* и *Љубица Сладојевић* (у српском делу), *Клотилда Цветишић*, *Јелена Колин* (хрватски) и *Гизела Ферјанчић*, *Минка Говекар*, *Лојска Хочевар-Меглић*, *Милка Мартеланц*, *Марија Плешко*, *Мартина Сељак* (словеначки део). Најстарије дело је *Josipe Oršić*, *Betegujuće živine vračitelj*, Zagreb 1772 god.

Из других разних струка биле су изложене ове књиге: *Маге Магазиновић*, *Вежбе и студије* из савремене гимнастике, пластике, ритмике и балета; затим из библиотекства: *Марије Илић*, *Јавне библиотеке*, *Мелите Пивец-Стеле*, *Naše knjižnice*; из библиографије: *Jugoslovenski bibliografski godišnjak* за 1933 год. и *Мелите Пивец-Стеле*, Slovenska knjižna produkcija v letih 1919—1935 god.

Прегледаћемо, најзад, и *Повремене списе*. Најстарији алманах је *Талија* (1829), који је написала Јулијана Радивојевић; Српкиње из Пеште основале су забавник *Драгољуб* (1845, 1846). Календари су: *Врач погађач* (1900), *Вардар* (1906) *Кола српских сестара*, *Жена*, (Милице Јаше Томића). Најстарији женски часописи су *Домаћица* (1879), орган Женског друштва, *Женски свет* (1888) лист Добротворне задруге Српкиња у Новом Саду, затим, часописи и новине: *Жена* уредник Милица удова Јаше Томића, *Женски покрет* (1920), *Жена и свет* (1925), *Женски свет*, *Весели четвртак*, *Моравка*, *Дечије новине*, *Југословенска жена*, *Zvuk*, *Жена*, *Жена и дом*, *Забавник*, *Мода*, *Сељанка*, *Гласник југословенског женског савеза*. Од хрватских часописа било је изложено само неколико. Словеначких је било више: *Slovenka* (1897 и 1919), *Vesna* (1921), *Žena* (1922), *Jadranka* (1921/22), *Ženski list* (1924), *Vigred*, *Gospodinja*, *Ženski svet*, *Ženski dom*, *Gospodinjska pomočnica*, *Bališki vestnik*, и неколико алманаха, календара и извештаја. — Од ових повремених списа већином су биле изложене прве свеске и године, тако да су се могли видети најстарији женски часописи и други повремени списи, што је било од лепог културног интереса.

Превода је било изложено доста. Код нас се жене одавно баве превођењем и у том раду оне показују одабран укус и знање страних језика. Први превод српске жене су *Наравноучителне повести* (1836) од Ане Обреновић.

Највише је превода из руске књижевности. Превођени су махом класици: Толстој, Тургењев, Гоголь, Чехов, затим Гаршин, Короленко, Писемски, Шчедрин, Горки, Куприн, Андрејев, Еренбург, Алданов и др. Као преводиоци највише су се истакле: *Зорка Велимировић*, *Косара Цветковић*, *Станка Глишић*, *Олга Којић*, *Људмила Михаиловић*, *Бранка Ковачевић* и друге.

После превода из руске, највише је превођено из *француске* књижевности. Превођени су: Молијер, Мопасан, Ренан, Ролан, Франс, Балзак, Батај, Шанфор, поред Жил Верна и А. Диме. Низ превода, међу којима има изврсних, дале су: Јелисавета Марковић, Јелена Ђоровић и Олга Косановић, поред других.

Из *немачке* књижевности превођени су Гете, Хајне, Келер, Томас Ман, Хесе, Арно, Мунд и Кампе. Преводи су: од *Исидоре Секулић*, *Паулине Албале*, *Анице Савић-Ребац*, *Зорке Карацић* и других.

Са *енглеског* су превођени: Џ. М. Бари, Емерсон, Текерej, Дикенс, Уајлд, Џек Лондон, Едгар По, и др. а преводиоци су: *Елодија Мијатовић*, *Јелисавета Марковић*, *Исидора Секулић* и др.

Са *норвешког* био је један превод, од *Исидоре Секулић*, Гарман и Ворзе од Хјелана. Неколико дела северних писаца преведена су са немачког.

Био је изложен и један превод са латинског, *О угледању на Христа* од Томе Кемпијског у преводу *Јелисавете Марковић*.

Из *италијанске* књижевности био је превод из дела Грације Деледе од *Љубице де Сарно*.

Са *чешког* је био роман Јирасеков Марила у преводу *Драге Филиповић*.

Из *бугарске* књижевности преведена је једна дечја књига од Ангела Каралијчева, Дукати, у преводу *Наде Мирковић*.

И у хрватском и у словеначком делу било је превода са немачког, енглеског, чешког, пољског, руског, француског, северних језика, мађарског, италијанског и грчког, или је било изложено само неколико дела од ових писаца: Барија, Бенета, Твена, Киплинга, Голсвордија (енглески), Делари-Мардрис (француски), Лесинг, Шницлер, Хауф, Чоке (немачки), Мара Конопницка, Х. Сјенкјевић, Дагишињски, Зофја Налковска (пољски); Чехов, Достојевски, Замјаткин (руски), Нансен, Андерсен, Лагерлеф (сев. нар.); Папини, Ани Виванти (талијански), Божена Немцова (чешки). Познати преводиоци су: *Љубица Марикова*, *Ивана Роси*, *Мила Ратковић*, *Зденка Марковић*, *Милица Богдановић*, *Бранка Хорват*, *В. Деановић*. — Од словеначких превода изложена су дела: Андерсена, Бичер-Стов, Х. Бордоа, Гетеа, Карин Михаелис, Селме Легерлеф, Јири Волкера и још неки; преводиоци су: *Људмила Прунк*, *Олга Грахор*, *Милена Мохорич*, *Марија Кмет*, *Минка Говекар*, *Силва Трдина*.

Са српског језика на стране били су изложени ови преводи: *Вукове народне приповетке* на француском од *Дивне Вековић*, *Contes populaires serbes* и на немачком: Jugoslavische Anthologie. Dichter u. Erzähler, од *Катарине Јсвановић*. — Са хрватског на стране језике преводиле су: *Марија Хорват-Петео* и *Камила Луцерна*, а са словеначког на немачки *Лили Нови* (Jugoslavische Frauenlirik), *Сидонија Јерас* и *Зофка Кведер*.

Било је и неколико превода из науке, највише са руског и немачког: Корнилов, Психологија детета у преводу *Милице Цветковић*, Штекл, Писма једној мајци, превод *Радунке Анђелковић-Чубриловић*, Спинозина Етика у преводу *Ксеније Атанасијевић*, Клозе, Детиња душа, превод *Јованке Јездић-Милојевић*, затим Шарла Нордмана Einstein i svemir (превод *Катарине Брозовић*) и др.

Кроз изложбу је прошло релативно доста света, наравно највише самих конгресиста. Изложбу су посетиле њихова Величанства Краљица Марија и Румунска Краљица Мајка. Изложбу је Њиховим Величанствима показивала библиотекар д-р Мелита Пивец-Стеле. Штета је што овако велика и лепа изложба књига југословенских женских писаца била ограничена мање више на конгрес. Дубровник није дао много публике и изложба није побудила шири интерес, нити је у јавности имала много одјека. Али делегати женских друштава понели су, уверена сам, пријатне и окрепљујуће утиске са ове изложбе која је била слика духовног рада наше жене и њеног прилога општечовечанској култури.

Београд. ЉУБИЦА МАРКОВИЋ

Дужности интелектуалке у селу и граду

Женски покрет мора да постане покрет свих слојева жена. А да би се пренео до њих, потребно је да има спремне водеће личности, које су неопходне сваком покрету, па и феминистичком. Женски покрет неће бити покрет ширих слојева док у њему не буду и наше жене са села; оне претежно и чине већину становника наше земље. А како да се то постигне кад је до сада мали број оних жена које раде на просвећивању сеоских жена и варошанки, и које утичу да све наше гране правилно схвате своје дужности и права у животу.

Женски покрет по градовима, у којима су учлањене жене свих друштвених позива, живо раде на ширењу својих идеја и учествују свуда где треба заштитити права жена, а све за побољшање економског и социјалног положаја, водећи уз то и идејну борбу против рата где год могу. Наше жене с вољом и одушевљењем раде на том послу, не занемарујући ни свој позив у јавном животу ни у породици. И где год се појави жеља за оснивањем покрета, чији циљ одговара постојећим женским покретима, акција се топло поздравља, и те жене пружају своју сарадњу почетницама.

Али оснивање покрета, нарочито у мањим местима, није ни мало лак посао. Ако се појави једна или две жене у намери да оснују покрет у свом месту, њихова идеја мора да буде тако осамљена, да и поред најбоље воље и интелектуалних способности, такве жене неће моћи да спроведу никакву акцију.

Једна жена лекар, у варошици са свим обележјем села, говори о тешким условима за тамошњи друштвени рад. Место има две школе. Неколико младих учитељица на чији је одзив са сигурношћу рачунала, безвољно је ма за какав посао, ако већ не спада у школски програм. Свој идеализам из школе истрошиле су потпуно у једноликом животу мирног банатског села крај Дунава. За литературу и догађаје у свету више се не интересују.

То је стварност и истина. Али ко има смелости да село замишља у нарочитом идиличном облику. Као такво оно припада само књижевним радовима Јанка Веселиновића; а они данас значе прошлост, јер село ни онда није било идиличан мотив за романтичну приповетку. Од увек је оно пружало своју истину: напоре да се живи боље, потребу да и његов живаљ не буде пасторче државе. Зато се оно мора узети онако какво је са отиском неизмењене природе и примитивношћу живота. И такво тражи разумевање.

Интелектуалка на селу треба да ради и да се приближи сеоским женама. Однос поверења треба да постане основица тог зближења. Баш

зато што су услови живота тешки, интелектуалке треба да раде на просвећивању сељанки, неупућене у најбитније захтеве културног човека; невоља и брига је њихов цео живот. Неуки сељани веле интелектуалцима: „ви лакше живите, више знате". Интелектуалке не смеју остати усамљене; треба да се преваспитају за социјални рад, за подизање у својој средини свесних и културних друштвених бића. Само рад угушује сувишно обожавање свога ја. Француска министарка Сизан Лакор, сеоска учитељица редак је пример како се у малом селу у области Дардање може радити много и постићи много за добро народа.

Чест је случај и у мањим местима — званим паланкама, да неке жене свесно коче напредак и рад напредних жена. Данас, када је женско питање пред својим решењем, такве жене не смеју својим ставом одрицати важност борбе свесних жена и под тим видом се учауравати у једноставност малоградског живота. Паланка није разлог за неактивност; и она као и село пружа врло погодно тле за рад, јер се има збиља шта и на чему радити. У организованом раду, у стремљењу извесним циљевима, живот сваког човека тече живље и јача вољу. Какав је смисао човека који „Богу краде дане"? Може ли такав човек са очитом празнином у души, осећати радост живота? Не, нити је то позитиван, ни стваралац човек. Само онај чији живот покреће мисао и осећања за рад и добро друштва, има права да се назове културним и друштвеним бићем.

Београд. ДРАГОСЛАВА ГАВРОВИЋ

Internacionalna studijska konferencija u Zürichu

Internacionalna alijansa za žensko pravo glasa održala je od 26 februara do 1 marta t. g. veoma zanimljivu studijsku konferenciju u Zürichu. Cilj ove konferencije je bio u glavnome: 1) da zainteresuje omladinu za feministički pokret; 2) da rasmotri sva pitanja koja su u vezi sa održanjem svetskoga mira; 3) da pronađe najbolje metode za dobijanje prava glasa za žene.

Za omladinu je bila priređena velika javna manifestacija sa temom: »Šta očekuje omladina u budućnosti«. Govornici su bile omladinke iz Kanade, Francuske, Velike Britanije, Holandije, Švajcarske i Turske.

U sklopu pitanja za održavanje mira konferencija je rasmatrala sledeća pitanja: 1) Praktičan program za mir. 2) Da li se moraju smatrati obaveze iz ugovora za apsolutno nepovredljive, i to i u tome slučaju da ne postoji efikasan aparat za pomirenje internacionalnih konflikta. 3) Na koji način se može sprečiti da industrija naoružanja i trgovina oružjem ne postizavaju tako ogromne profite. 4) Kako može da se sprovede organizacija kolektivne bezbednosti i međusobne pomoći. 5) Da li treba da tražimo ponovo saziv internacionalne konferencije za razoružanje radi sklapanja konvencije za ograničenje naoružanja. 6) Na koji način možemo da sprovedemo u okviru rada za Društvo naroda težnje za poboljšanje političkih i ekonomskih prilika, da ne bi došlo do rata.

Na javnom zboru, posvećenom ženskom pravu glasa, su bile sledeće teme: 1) Iz istorije švajcarskog ustava. 2) Demokratija i žensko pravo glasa. 3) Da li je u vladi jedne zemlje mesto za žene? (Po tome pitanju je govorila gđa Brunschvicg).

Jedna konferencija je bila posvećena pitanju: »Rad žene i nezaposlenost«. Na toj konferenciji se raspravljalo o sledećim temama: 1) Ekonomske posledice nejednakog postupanja sa ženom kao radnicom. 2) Na koji način možemo da sprovedemo kroz zakone i u praksi jednake mogućnosti za osposobljavanje za rad za ženu kao što postoje za muškarce. 3) Na koji način možemo da sprovedemo kroz zakone i u praksi jednaku mogućnost za vršenje poziva za žene kao što postoji za muškarce.

Iz Jugoslavije učestvovale su na ovoj konferenciji *gđa Milena Atanacković*, koja je upravna članica Internacionalne alijanse i šef Internacionalne komisije za zakone obzirom na ženu, zatim *gđa d-r Mira Vodvarka-Kočonda* kao pretsednica Alijanse ženskih pokreta i *gđa d-r Mojić Angelina*. Gđa Atanacković je vodila rasprave o jednakoj mogućnosti za vršenje poziva za muškarce i žene, a gđa Vodvarka je dala izveštaj o propagandi u našoj zemlji za žensko pravo glasa.

O pojedinostima, rezolucijama i zaključcima ove konferencije objavićemo duži izveštaj u idućem broju.

ФЕЉТОН:

Biblioteka Marguerite Durand u Parizu

U »Prager-Presse« od 23-II-1937 god. napisao je Dr. N. Bessmertny veoma zanimljiv feljton o jednoj jedinstvenoj biblioteci u Parizu. U sledećem donosimo prevod feljtona, koji pokazuje lepu sliku jedne francuske feministkinje, i lepo razumevanje opštine Pariza za njen rad:

»Opština Pariza ima biblioteku koja je jedinstvena, takozvanu biblioteku Marguerite Durand. To je jedina oficijelna ženska biblioteka u svetu, čiji je vlasnik jedno zvanično telo.

Gđa Marguerite Durand koja je kroz godine i godine radila za ciljeve francuskog ženskog pokreta i posvetila se proučavanju socijalnih pitanja žene, osnovala je ovu knjižnicu time što je prikupljala sva dokumenta, koja se odnose na ženski pokret i na književno i umetničko stvaranje žene, i uopšte na rad žene. Kada je ona u godinama 1897—1905 izdavala u Parizu prve francuske ženske dnevne novine »La Fronde«, počela je sistematski da prikuplja sve što je bilo u vezi sa pravima žene. Posle njene smrti, godine 1936, dobila je pariska opština sva dokumenta kao zaostavštinu.

Malo koja varoš je primila jedan legat sa više pijeteta kao što je primila pariska opština zaostavštinu ove retke žene. Opština je dala biblioteci sjajan okvir. U opštinskoj kući petoga kvarta, koja je između najlepših opštinskih kuća u Parizu i čiji ulaz je znamenit zbog divne slike H. Martina, smeštena je na trećem spratu biblioteka Marguerite Durand. Nalazi se u dve velike, udobno nameštene dvorane; tu su komodna mesta za rad, osvetljenje je vanredno, i rad je veliko zadovoljstvo naročito stoga što vam pomaže neobično spretno i ljubazno osoblje kada tražite studijski materijal.

Biblioteka broji sada oko 10.000 svezaka i ima skoro iz svih zemalja literaturu, koja se bavi pokretom žena za pravo glasa ili se izražava protivu njega. O svakoj interesantnoj ličnosti postoji naročiti dosije sa biografijom, isečaka iz novina i po mogućstvu i portretom. Veoma opširna je zbirka doktorskih radova iz svih naučnih grana koje su napisale žene. Zatim je skupljeno sve što se u zakonodavstvu tiče žene, što se odnosi na njeno vaspitanje, ženske škole, socijalan rad uopšte i socijalan rad verskog karaktera, sva književna dela ženskih autora iz svih oblasti su poređana u knjižnici. Mnogobrojni su takođe razni rariteti, koje čuva biblioteka: portreti, karikature znamenitih žena, n.pr. George Sand, retka bista revolucionarke Luise Michel, i slavne matematiračke Sophie Germain.

Među manifestima, kojih je skupljeno veoma mnogo, nalazi se i manifest slavne pobornice za ženska prava Olympe de Gouges, koja je poginula na ešafodu.

Zbirka autografa je naročito velika: tu je pismo svete Katarine de Ricci (1522—1589) iz dominikanskog reda, akta koja je potpisala Marija Antoaneta itd. Luksuzna izdanja ženskog bibliofilskog društva »Centime« koji izdaje svake godine po jednu knjigu u 101 primerak su naročito dragocena. Zatim je skupljen materijal koji se odnosi na sudske procese žena, na ženu u sportu, u ratu, špijunskim aferama, pacifizmu itd. Naravno da nisu zaboravljeni ni muškarci koji su se zalagali za žensko pitanje. Između prvih izdanja je od velike vrednosti delo koje je napisao Poulain de la Barre o jednakosti polova, i to u 17 veku; dela svete Tereze u francuskom prevodu, takođe od prvih izdanja, poznate avanture ševaljeja d'Eona de Beaumonta iz 18 veka, o kome se još danas ne zna sigurno, da li je bio muškarac ili žena. Samo po sebi se razume da se u biblioteci nalaze svi važniji ženski časopisi.

Biblioteku vodi književnica Harlor. Knjižnica se stalno dopunjava i uprava je veoma blagodarna za svaki nov materijal o ženi iz svake zemlje, svejedno u kojoj formi: knjige, portreti, isečci iz časopisa itd. Bibliotekom se koriste posetioci iz celoga sveta, stoga je i za one, koji šalju materijal, od važnosti da ga šalju.

Prevela *A. Š.* *Dr. N. Bessmertny*

Белешке

КАТАРИНА МИЛОВУК, њен живот и рад од ИКОНИЈЕ КЛАЈИЋ-СИМИЋ. Београд 1936. Штампарија Давидовић, страна 45.

Недавно је изашла из штампе књига г-ђе Иконије Симић о КАТАРИНИ МИЛОВУК, првој управитељици Више женске школе, оснивачу Женског друштва, покретачу једног од најстаријих женских листова који се одржао до данас — ДОМАЋИЦЕ, аутору МЕТОДИКЕ (1866).

Књига излаже живот и рад ове најстарије просветне раднице. Њену личност пуну иницијативе и рада г-ђа Симић је приказала са пуно љубави и пуно стварних појединости: Катарина Ђорђевић је родом из Новог Сада. Школовала се у Русији, на универзитету у Одеси. У Београд долази са свршеном школом. Ова млада школована Српкиња је одмах постављена за управитељицу Више женске школе, која је отворена 1863 године у Београду. Катарина Ђорђевић-Миловук је управљала овом школом тридесет година. На овом положају она је развила и сву своју делатност, тако да су и резултати били брзо уочени. Катарина Миловук је утицала на развој женског образовања у нашој средини. Њен рад је допринео да се доцније Виша женска школа могла претворити у женску гимназију, из које ће ученице прелазити на највише школе, на универзитет, и са успехом добити највише образовање. Њен удео у духовном формирању женске деце у Србији није мали.

Поред овог практичног рада, и уџбеника МЕТОДИКЕ, Катарина Миловук преводи прво пацифистично дело, сме ги роман ДОЛЕ ОРУЖЈЕ! од Берте фон Сутнер. Учествује у оснивању Женског друштва и Женског савеза, учествује у покретању часописа ДОМАЋИЦЕ, као и у свима другим социјалним радовима код нас. Катарина Миловук је имала ауторитета и борбености, две особине са којима је могла да утиче на своју околину.

Књига г-ђе Симић се продаје у корист друштва Женски покрет у Београду. Цена је 10.— дин. Поруџбине прима Женски покрет Београд, Цара Лазара 11.

Из уредништва ЖЕНЕ!

НЕ ЗАБОРАВИТЕ ДА ЈЕ „ЖЕНСКИ ПОКРЕТ" НАШ ЈЕДИНИ ФЕМИНИСТИЧКИ ЧАСОПИС КОЈИ СЕ НЕСЕБИЧНО БОРИ ЗА ЖЕНСКА ПРАВА. — ИЗДРЖАВА СЕ САМО ОД ПРЕТПЛАТЕ. СТОГА ПОШАЉИТЕ ШТО ПРЕ ПРЕТПЛАТУ ЗА ТЕКУЋУ ГОДИНУ, И АКО ЗНАТЕ ДА ДУГУЈЕТЕ ПРЕТПЛАТУ ЗА ЛАЊСКУ ГОДИНУ — ПОШАЉИТЕ И ЗАОСТАЛУ ПРЕТПЛАТУ.

ПРОПАГИРАЈТЕ НАШ ЛИСТ! СКУПЉАЈТЕ НОВЕ ПРЕТПЛАТНИКЕ!

ЛИСТ ЋЕ РЕДОВНО ДА ИЗЛАЗИ — АКО ИЗВРШИТЕ СВОЈУ ДУЖНОСТ И ОДМАХ ПОПУНИТЕ ЧЕК КОЈИ ПРИЛАЖЕМО.

Управа листа „Женски покрет",
Београд — Цара Лазара 11

Штампарија „Привредник", Живојина Д. Благојевић, Кнез Михаилова улица бр. 3, Београд. — Телефон 21-450.